

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Імені Б. Д. Гаврилишина

Кафедра філософії та політології

ДИПЛОМНА РОБОТА

бакалавра

на тему:

**«Вплив корупції на політичну систему сучасної України: його зміст,
наслідки та методи протидії»**

Виконавець:

Студент 4 курсу групи Пол-41

Качуровського О. П.

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент Томахів В. Я.

Тернопіль – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ ЯК СУСПІЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ І ТЕОРЕТИЧНОГО КОНСТРУКТУ.....	6
1.1. Політична корупція як суспільно-політичне явище: ретроспективний аналіз.....	6
1.2. Сучасні концептуально-теоретичні підходи до розуміння політичної корупції.....	10
Висновки до розділу 1.....	14
РОЗДІЛ 2. ДЕТЕРМІНАНТИ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ПОЛІТИЧНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ.....	15
2.1. Основні причини виникнення та поширення корупції в Україні	15
2.2. Аналіз впливу корупційних дій у політичній сфері України.....	27
Висновки до розділу 2.....	34
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ.....	36
3.1. Інструменти та ефективність зарубіжного досвіду протидії корупції.....	36
3.2. Сучасний стан протидії корупції в Україні: основні інструменти та напрями оптимізації.....	46
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах, коли Україна є однією з найбільш корумпованих держав Європи, проблема подолання корупційних деформацій суспільного життя набула статусу однієї з головних загроз національній безпеці Української держави. Особливо це стосується політичної корупції у вищих ешелонах влади, усвідомлення чого спонукало громадян нашої держави до висновку про необхідність перезавантаження інститутів публічної влади, що і сталося під час президентських та парламентських виборів в Україні 2019 р.

Наукові дослідження політичної корупції в Україні мають певні результати, проте актуальною залишається потреба більш глибокого аналізу передумов, причин, механізмів й наслідків цього явища, зокрема його впливу на політичну систему суспільства в цілому. Це дасть змогу сповна усвідомити масштаби корупційного зла та його загроз для подальшого розвитку Української держави і суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу дослідження політичної корупції становлять праці зарубіжних дослідників цього явища, зокрема В. Ле Вайна, А. Гайденгаймера, В. Левіна, Г. Монтінолі та Дж. Крамера. З числа вітчизняних науковців слід відзначити дослідження І. Кушнарьова, М. Михальченка, В. Ноніка, М. Пірен, О. Рудакевича, А. Тінькова та ін. В їхніх працях аналізуються питання сутності та різновидів політичної корупції, її вплив на політичні процеси в умовах різних політичних режимів, зарубіжний досвід боротьби з корупційним впливом на стан суспільства і держави.

Зазначимо, що вітчизняні науковці розпочали вивчати це явище тільки в 1990-х рр, після здобуття незалежності України, так як у Радянському Союзі поняття «політична корупція» не використовувалось. З огляду на це, актуальною залишається потреба для подальшого дослідження політичної корупції в Україні .

Метою написання даної роботи є дослідження сутності та змісту деструктивного впливу політичної корупції на політичну систему України: його зміст, наслідки та шляхи подолання.

Для досягнення заданої мети визначені **такі завдання**:
– розкрити сутність феномену політичної корупції, як наукового поняття та суспільного феномену;

– дослідити вплив корупції на політичну систему суспільства, її структурні ланки, політичний стан суспільства і держави загалом;

– проаналізувати зарубіжний досвід боротьби з корупцією та визначити ефективні шляхи подолання політичної корупції в Україні .

Об'єктом дослідження є політична корупція в її взаємозв'язку з політичними процесами в суспільстві та державі.

Предмет дослідження – деструктивний вплив політичної корупції на політичну систему українського суспільства, його наслідки та інструменти подолання.

Теоретико-методологічною основою дослідження є системний, історичний та структурно-функціональний підходи, методи порівняння, аналізу і синтезу, індукції та дедукції.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі та нормативні акти України, зокрема, Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, міжнародно-правові акти, наприклад, "Практичні заходи боротьби з корупцією. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва" – резолюція VIII Конгресу ООН із запобігання злочинності від 7 вересня 1990 року, дослідження українських і зарубіжних науковців та різні інтернет-ресурси.

Практичне значення одержаних результатів. Досліджені та сформульовані у даній роботі теоретичні узагальнення, практичний аналіз та запропоновані рекомендації можуть стати.....

Апробація результатів дослідження. Загальні положення та результати дослідження були висвітлені на

Структура випускної кваліфікаційної роботи загальним обсягом сторінки, складається з вступу, трьох розділів, висновків до трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Робота містить... рисунків. Список використаних джерел містить найменування, розміщених насторінках.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ ЯК СУСПІЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ І ТЕОРЕТИЧНОГО КОНСТРУКТУ

1.1. Політична корупція як суспільно-політичне явище: ретроспективний аналіз

Корупції як соціальному явищу властиве політичне забарвлення: з однієї сторони, вона є продуктом функціонування влади, якщо ж глянути з іншого боку корупція напряду впливає на утворення та діяльність інститутів державної влади та в певній мірі визначає суть публічної влади [17, с. 67].

Негативний вплив корупції на політичну систему сучасної України настільки великий, що сьогодні корупція офіційно вважається однією з основних загроз перед національною безпекою Української держави. Державний уряд, розуміючи та помічаючи присутність реальної небезпеки, формує державно-правовий механізм таким чином, щоб всіма зусиллями позбутися передумов поширення корупції, в тому числі, шляхом встановлення комплексної системи запобіжних заходів, максимального покращення правових та організаційних принципів протидії та ефективної боротьби з цим деструктивним явищем [44, с. 181].

Враховуючи вище наведену інформацію існує нагальна потреба з'ясувати звідки походить поняття «корупція» для того, щоб більше усвідомити глибинні причини її зародження та розповсюдження.

Науковці пропонують декілька варіантів походження поняття «корупція». Дехто з них вважає, що термін походить від сполучення двох латинських слів "correi" (пара учасників зобов'язальних відносин пов'язаних з одним предметом) та "gumpege" (трощити, наносити шкоду, розривати, відмовляти). У результаті цього було створено окремий термін "corgumpege". Він трактується, як спільна діяльність певної кількості людей, кінцевою ціллю яких є призупинення адекватного перебігу судового процесу або процесу безпосереднього контролю за управлінням суспільними справами. Інколи даний

термін також ототожнюють з латинським словом, але вже трохи іншим – «*corruptio*», що означає «розбещення», «псування». Це загалом неправомірні дії, пов'язані з надмірним використанням владними особами своїх повноважень для власної користі.

Саме слово «розбещення» виділяє головний аспект корупції як дуже руйнівного соціального явища, яке звертає нашу увагу на аморальну поведінку деяких державних чиновників. Варто підкреслити, що така поведінка призводить до повної деградації («псування») всіх державних органів влади і у майбутньому, без крихти сумніву, спричинить глибинне розкладання системи державної влади на території країни [16, с. 261].

Етимологічне визначення поняття «корупція» зазначається в Великому тлумачному словнику української мови. Там написано, що «корупція» пов'язана з застосуванням особою при владі власного службового становища з ціллю швидкого та незаконного збільшення розміру своїх статків; підкупність, продажність політиків і громадських діячів.

Юридична енциклопедія трактує термін «корупція» (від лат. *corruptio* – псування, розбещення, підкуп), як злочинну діяльність людей, уповноважених на здійснення державних функцій, спрямовану на протизаконне застосування отриманих ними повноважень для набуття різних матеріальних ресурсів, послуг, пільг або різного роду інших преференцій [15, с. 166].

Про корупцію як про страшну хворобу писали ще давні філософи. Застосування поняття «корупція» відносно політичної сфери пов'язують з Арістотелем, котрий пояснював тиранію як зіпсовану, неправильну, тобто корумповану форму монархії [1].

Масове укорінення корупційної діяльності в повсякденній життєдіяльності будь-якого суспільства провокує формування загрозливих та небезпечних наслідків у майбутньому. За таких обставин у країні розпочинають набирати значних обертів неконтрольовані для держави процеси.

Деструктивні наслідки корупційних злочинів мають поширення на всі сфери життя суспільства, спричиняють зростання соціального напруження,

призводять до поступової зневіри населення в здатність уряду знайти вихід із кризової ситуації. Ось чому на сьогоднішньому рівні розвитку нашої держави особливої актуальності набувають різноманітні наукові дослідження на визначену тему [51, с. 577].

Варто одразу звернути особливу увагу, що «корупція» є обов'язковою негативною характеристикою, яка властива будь-якій країні та народу, оскільки будь-яка колективна людська діяльність завжди спричиняє вплив однієї особи на іншу. Це відбувається за рахунок надання одним людям права затверджувати рішення по відношенню до інших, або шляхом здійснення передачі власних матеріальних ресурсів для підкупу певної особи, що має владні повноваження, а це в свою чергу може створювати передумови для зловживання правом [54, с. 84].

Політичну корупцію зазвичай вважають однією з головних видів діяльності авторитарних політичних режимів та одним із механізмів, за рахунок яких авторитарні управлінці наживають значні статки. У такому розумінні корупція не часто представляється хворобою, навпаки, вона є вигідною практикою для підтримання відповідного контролю над суспільством. Це проливає світло на те чому в авторитарних державах політична корупція вважається цілком природнім явищем у житті країни [4, с. 228].

Проблеми антикорупційної діяльності, що напряму пов'язані з намаганнями запобігти всім можливим виявам корупції дуже часто були на порядку денному в досвідчених політичних діячів, багатьох державних службовців, відомих науковців різноманітних галузей знань. Ще з глибини древніх часів ці питання залишаються у центрі суспільної уваги великої кількості держав, незалежно від того, до якого історичного періоду чи суспільної формації певна країна мала безпосереднє відношення. Непримиренна боротьба з різного роду проявами корупції супроводжувала весь довгий шлях розвитку людської цивілізації. Історія появи корупції як соціального явища бере свій початок ще у Стародавньому світі.

Одним із перших текстів, присвячених проблемі корупції, можна вважати давньоіндійський трактат "Артхашастра", упорядником якого вважається Каутілья - брахман, головний радник або міністр імператора Чандрагупти Маурі (321-297 рр. до н.е.). У цьому трактаті відзначається взаємозв'язок корупції з людською натурою: "Подібно до того, як можна не сприйняти мед або отруту, якщо вони знаходяться на язика, так і майно царя не може бути, навіть в малій кількості привласнено тим, хто управляє цим майном" [21, с. 91].

Можна віднайти конкретні застереження щодо небезпеки поширення корупційних зловживань у релігійних текстах. У «Новому заповіті» жадоба до наживи та хтивість згадувалися як гріхи, що походять від егоїстичної людської природи. Сіддхартха Гаутама (Будда) зробив суворе застереження, що коли правитель держави розпочне шукати в усьому лише особисту вигоду, то за таких умов відбудеться сильне перекручення сутнісних суспільних відносин і в кінцевому результаті це призведе до повного ігнорування принципів справедливості. Першу ж антикорупційну заповідь отримав пророк Мойсей, який зміг записати те, що почув із небес: «А хабара не візьмеш, бо хабар осліплює зрячих і викривляє слова справедливих» (Вихід 23:8) [26, с. 97].

Корупція започатковує коріння безпосередньо із виникненням влади. У період племінних союзів та творенням різного роду спільнот, серед керівників з'явилась потреба у проведенні дипломатичних розмов із іншими племінними союзами, вирішення конфліктів, що відповідно, в певній мірі, зменшувало їхній власний вклад у розвиток первісного суспільства. Через переорієнтацію видів участі у племінному житті появилась необхідність в отриманні вигоди за використаний на громадські проблеми час, тому племена, що були включені до складу союзу та забезпечувались захистом, змушені були давати підношення (подарунки). Цікавим фактом є те, що з ціллю убезпечення від озброєних конфліктів та грабунків племена задобрювали ворогів за допомогою підкупу і це давало змогу затвердити договірні відносини між ними [20, с. 101].

Можна зробити висновок, що введення звичаю підкупу певних впливових осіб і намагання такий стан справ підтримувати в значній мірі посприяло

трансформації із суспільства родоплемінного у суспільство державно структуроване, де можна було б зробити законною власну владу та отримати більше повноважень [36, с. 17].

Проблема комплексної боротьби з політичною корупцією зацікавлює дослідників на початку ХХ століття. Однак політична корупція як відокремлений тип корупційних діянь і своєрідне політико-правове явище почало глибоко вивчатися відносно нещодавно.

1.2. Сучасні концептуально-теоретичні підходи до розуміння політичної корупції

Поняття «політична корупція» увійшло до політичного лексикону в 2006–2009 роках. Цікавим є те, що політична корупція в Україні протягом цього періоду незалежності була властива в більшій або меншій мірі різним політичним акторам. Саме це негативне явище охопило всі існуючі рівні й органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування. Таке деструктивне явище загалом є значною перешкодою для здійснення необхідних реформ для створення сприятливих умов розвитку України. Під час проведення прес-конференції «Відповідальність. Законність. Вибір народу» 12 квітня 2007 року третій Президент України Віктор Андрійович Ющенко дуже влучно зазначив про те, що — «Політична корупція з девіантної поведінки поступово стала нормою стосунків у державних і політичних колах. У системі влади утворилися «ієрархічні корупційні піраміди» і «замкнені корупційні цикли», до яких залучені представники різних владних інститутів. Живильним ґрунтом політичної корупції є діяльність найбільш потужних фінансово-промислових груп та структур тіньової економіки, які мають достатні ресурси для тіньового фінансування політики і такого ж впливу на владу» [41, с. 101].

Досліджуючи питання вживання поняття «корупція» у вітчизняній науковій літературі, варто звернути особливу увагу на той момент, що саме дослідники вважають змістом цього складного для аналізу явища. Вчені в своїх працях інколи розкривають не тільки загальні нечіткі пояснення терміна

«корупція», а й такі, що напряду суперечать один одному. Ще одним недоліком є позначення у термінології суб'єкта корупційних зловживань лише тої особи, яка володіє державною владою, – державного службовця. При цьому треба зазначити, що абсолютно не береться до уваги роль, яку виконує інша сторона, яка доволі часто сама стає ініціатором пропозиції надання хабаря для того, щоби в перспективі отримати значну вигоду. Схожа корупційна діяльність, що проявляється в намаганні підкупити чиновників, є поза законом і в майбутньому призводитиме до появи негативних наслідків для обох сторін [41, с. 101].

В. І. Франчук та Ю. А. Комісарчук наголошують, що найбільш розповсюдженим розумінням корупції є задіяння державної влади з власною корисливою метою. Науковці переконані в тому, що корупція – це ніщо інше, як застосування службових повноважень людьми при владі для незаконного отримання різних матеріальних статків, пільг, послуг або іншого роду преференцій [41, с. 101].

З точки зору Міжнародної антикорупційної організації «Трансперенсі Інтернешнл» («Transparency International»), політична корупція є зловживанням владою для отримання приватного блага [6].

На думку В. С. Лукомського, здійснення підкупу посадової особи, тобто надання хабаря, є однією з головних корупційних дій. С. І. Ожегов визначає корупцію як «підкуп хабарями, продажність посадових осіб, політичних діячів». А. А. Аслаханов вважає, що хабарі є основними та найбільш поширеними формами корупції. В. С. Комісаров зазначає, що хабарництво справді було першим відомим і доволі поширеним видом корупційних зловживань. Учений переконаний, що виявом корупції є застосування суб'єктом управління власних владних повноважень, ігноруючи інтереси організації, з особистої фінансової зацікавленості [41, с. 101].

Дослідниця А. С. Політова звертає увагу, що термін «корупція» варто трактувати як суспільно небезпечну діяльність, сутність якої проявляється у надмірному зловживанні або перевищенні посадових повноважень чи влади

державним чиновником, а також отримання особисто ним для себе чи інших людей незаконних бенефіцій або ж прийняття обіцянки (пропозиції) щодо такої вигоди. Вона переконана в тому, що цей термін дасть можливість більш чітко пояснити зміст корупційних зловживань.

С. М. Клімова та Т. В. Ковальова визначають поняття «корупція» як доволі не просте соціальне явище, яке полягає у застосуванні людиною свого службового становища для одержання певних неправомірних преференцій. Відповідно масове поширення корупції призведе до появи руйнівних наслідків, що негативно впливатимуть на всі складові політичного і соціально-економічного життя народу й будуть суттєвою перешкодою для ефективного розвитку будь-якого суспільства і країни.

З точки зору дослідників М.В. Фоміної та В.В. Кузьменка трактування терміну «корупція» та визначення її реального сенсу потрібно аналізувати у тісному контексті зв'язку і взаємообумовленості відносно конкретної сфери суспільних взаємовідносин. Корупція представляється їм специфічним видом відносин пов'язаних із взаємним обміном, який об'єднує різних осіб, різноманітні структури в один соціальний організм. Науковці запропонували своє розуміння того, що означає поняття «корупція» і відповідно трактують її як особливий тип відносин обміну, які проводяться з нехтуванням формальними і неформальними інституційними обмеженнями. Безпосередніми об'єктами продажу-купівлі виступають різного роду послуги, які дають змогу отримати деякі привілеї, що проявляються у формі значних бенефіцій покупцям (фізичним і юридичним особам), з одної сторони, а з іншої сторони надані переваги є такими, що забезпечують тіньові доходи для продавців. Ними можуть бути особи, які займають державні посади, різного виду діяльності корпорації та організації [32, с. 57].

Потрібно розмежувати політичну корупцію як власне політичну та адміністративну. Політична корупція виявляється під час ухвалення законів й урядових рішень. Адміністративна корупція може бути наявною в процесі виконання ухвалених рішень, зокрема це яскраво виявляється під час надання

певних дозволів суб'єктам господарювання. Переважно процес одержання дозвільних документів розтягується у часі, що підштовхує підприємців до давання хабаря.

Варто звернути увагу на те, що немає ідеального політичного режиму, який повністю може запобігти виникненню та поширенню корупції. Вітчизняні та зарубіжні мислителі вважають політичну корупцію наслідком недосконалості політичних режимів, котрі дозволяють конкуренцію в політиці. Насамперед це стосується режимів, які поєднують риси авторитаризму та демократії. Негативний вплив виражається як неспроможність політичного режиму діяти, дотримуючись власних нормативних актів [6].

Проаналізувавши чинні вітчизняні та міжнародні документи, можна зробити висновок, що існують різні точки зору щодо трактування корупції. Так, у Резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», поширеній на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинам, який відбувся в 1990 р. у Гавані, корупція трактується як «... порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що виявилися в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності» [23].

У Законі України «Про запобігання корупції» подано таке визначення терміна «корупція»: це застосування особою отриманих службових можливостей чи повноважень для одержання незаконної винагороди (вигоди) у власних інтересах чи інтересах інших осіб [5].

На думку дослідників Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова політична корупція здебільшого поширена на рівні формування політики (ухвалення рішень), а бюрократична – на етапі реалізації цієї політики. Наприклад, суб'єкти політичної корупції мають змогу застосовувати владні повноваження для того, щоб творити закони, котрі захищатимуть їхні власні інтереси, створювати прогалини в законодавстві для реалізації своєї мети та ін. Корупційна діяльність суб'єктів бюрократичної корупції пов'язана безпосередньо з недотриманням правових норм [2, с. 157].

Велика кількість випадків політичної корупції спричинена, по-перше, значною чисельністю суб'єктів, що залучені у корупційні схеми (це – прокуратура, політичні партії, тощо), по-друге, наявністю сфери, де можлива реалізація протиправних дій, (виборчий процес, фінансування партій та ін.).

Є. Невмержицький політичною корупцією називає «...незаконний лобізм, протекціонізм, торгівлю впливом, незаконне використання грошових і товарних потоків на виборчі кампанії та інші політичні цілі під майбутні дивіденди: державні посади, фінансові пільги, одержання державних замовлень, квот, кредитів та інших привілеїв» [13, с. 50-51].

Г. Божок зазначає, що корупція набула значення найбільш небезпечної проблеми країн світу. Корупція вважається великою проблемою в українському суспільстві. Вона є однією з основних чинників, котрі створюють небезпечну ситуацію як в економічній сфері, так і в національній обороні [2, с. 157].

Висновки до розділу 1

Отож, слід підсумувати, що політична корупція є найбільш небезпечним видом корупції, оскільки політичний корупціонер, який має статус державного службовця, незаконно застосовує свої повноваження для отримання вигоди. На практиці за допомогою наданої влади та високого статусу службовці значно впливають на правоохоронні органи, внаслідок цього погіршується їх діяльність, тому що вони перестають відповідати головними критеріями для оцінки продуктивності роботи правоохоронних органів. До цих критеріїв належить: вчасність реагування на всі випадки порушення законодавства, комплексне застосування наданих правоохоронним органам повноважень, дійсне відновлення порушених прав та інтересів постраждалих осіб, забезпечення відшкодування державі нанесених матеріальних збитків, притягнення всіх винних у корупційних діях державних чиновників до безпосередньої відповідальності та організація відповідних заходів з ціллю фактичної ліквідації порушень закону держави [56, с. 167].

РОЗДІЛ 2

ДЕТЕРМІНАНТИ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ПОЛІТИЧНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

2.1. Основні причини виникнення та поширення корупції в Україні

Корупція як деструктивне явище є притаманне життєдіяльності будь-якої держави. Проте, найбільшої актуальності воно набуло для пострадянських держав, зокрема для України.

Сутність і зміст феномена корупції не можна аналізувати без всеосяжного підходу, без урахування різних його аспектів. Результати багатьох наукових досліджень дали змогу простежити, що економічні фактори відіграють першочергову роль у змінах, що відбуваються на сучасному етапі, та підвищенні рівня корупції в Україні.

Відсутність балансу у вирішенні економічних проблем спричинило появу масштабної конкуренції, пов'язаної з перерозподілом майна між найбільш впливовими олігархами держави. Корупція в Україні має загальнонаціональний системний характер і відіграє важливу роль під час формування державної політики, економіки та інших сфер життя суспільства [41, с. 103].

На думку багатьох дослідників, основними причинами виникнення та поширення корупції є такі:

- неправомірне використання владних можливостей зі сторони публічних осіб державних органів різних рівнів і органів місцевого самоврядування;
- невисокий рівень залучення рядових громадян як представників суспільства до участі в заходах з антикорупційної діяльності, нестача дієвого нагляду та належного громадського контролю за ефективністю функціонування інститутів публічної влади та владних осіб;
- масове поширення політичної корупції, що зумовлено проблемами в законодавстві про вибори та занадто високим ступенем недоторканості народних депутатів [47, с. 29-30].

Фундаментальною причиною виникнення в Україні фінансово-політичних кланів, котрі по суті трансформували весь державний апарат у власну адміністративну надбудову є вплив бюрократії радянських часів [39, с. 233].

Бюрократія в Україні перейняла негативні риси адміністративної системи колишнього СРСР. Її фундаментом була модель управління державою, котра властива східним країнам. Характерними особливостями цієї моделі є такі: патріархальність відносин у суспільстві, сімейні цінності як першочергові засади устрою держави і сакральності владних інститутів. Важливе значення має соціальна віддаленість бюрократії від суспільства, трансформація державних службовців (чиновників) у закриту групу, пов'язану корпоративною етикою і слабким почуттям обов'язку перед державою. Підсумком цього є вельми низька ефективність діяльності української бюрократії [39, с. 233].

На думку науковця І. Р. Шикули, політичний дисбаланс у суспільстві, який характеризує і сучасний стан України, утворює постійне почуття невпевненості серед чиновників, що застосовують владні повноваження в більшості для збільшення своїх матеріальних статків, а не для виконання своїх прямих обов'язків перед власною державою та українським народом [55, с. 161].

Як показав проведений нами аналіз, загалом сьогодні існують чотири важливі причини, які перешкоджають вирішенню завдання від'єднання політики від бюрократії, що допомогло б подолати політичну корупцію:

- не високий об'єм капіталовкладень у засоби виробництва та занадто великий ступінь капіталізації державних повноважень;
- відсутність єдиного, спільного погляду щодо стратегії розвитку держави, кардинальна переорієнтація політичного курсу країни за приходу нової влади;
- неспроможність державного керівництва використати авторитарні методи роз'єднання політики та бюрократії;
- застосування незаконних схем як способу реалізації політичного курсу країни [39, с. 233].

Критичний розвиток і значне поширення корупції в Україні призвели до вияву протестної реакції громадянського суспільства та країн Заходу, що змусило владу створити декілька антикорупційних організацій: НАБУ, САП, НАЗК і ДБР. Важливо підкреслити, що здебільшого ці установи засновані під впливом рішень МВФ, який загрожував позбавити Україну фінансової допомоги, якщо антикорупційна боротьба не буде посилюватися. Діяльність цих антикорупційних органів, на жаль, є малоефективною, оскільки між ними та іншими правоохоронними органами постійно ведуться суперечки та виникають конфлікти.

Наприклад, у 2015 р. Міністерство внутрішніх справ України затвердило угоди з ТОВ «Дніпровенд». Ці угоди передбачали закупівлю для бійців АТО 5 тис. рюкзаків загальною вартістю 14,49 млн. грн. і 1 тис. одиниць за 2,1 млн. грн. у ФОП Плигачов. Пізніше було оприлюднено репортаж Р. Бочкали про те, що рюкзаки закупили за підвищеною вартістю у бізнес-структурах, родини міністра внутрішніх справ України. Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізована антикорупційна прокуратура Генеральної прокуратури України разом розслідували «справу про рюкзаки», котра ускладнила відносини між МВС та НАБУ. Підтвердженням цього є інформація з анонімного джерела «Української правди». У НАБУ щодо цього зазначили: «Єдині, з ким ми не воювали, був Аваков і його міністерство. Крім того, вони серйозно допомагали нам в оперативній роботі - номери прикриття й інші речі Аваков закривав. Коли було затримання Насірова, то саме міністр дав машину «швидкої», бо інші відмовилися. А тепер виходить, що ми воюємо з усіма, ми в цій історії втратили останнього союзника» [28].

Аналізуючи цю історію, доходимо розуміння масштабів корупційних дій, які спрямовані на особисте збагачення владних осіб. Такі махінації реалізуються у великій кількості щороку. Це загалом підриває довіру суспільства до антикорупційних організацій. Після завершення Революції гідності в 2014 р., суспільство очікувало на кардинальні зміни в управлінні країною, визначення курсу у напрямку інтеграції з ЄС, становлення

справжнього громадянського суспільства і правової держави, подолання корупції, однак ці сподівання не виправдались.

Нині є очевидним те, що зупинити зловживання публічних посадовців доволі складно. Основною з причин вважаємо те, що не відбулося масштабної трансформації владних установ. Усталенні корупційні звички ведення державних справ і надалі працюють на благо зацікавлених осіб.

У 2017 році Печерський районний суд міста Києва обрав для двох підозрюваних в перешкоджанні акціям Євромайдану запобіжний захід у вигляді домашнього арешту на 2 місяці. Цими підозрюваними були начальник охорони Національної акціонерної компанії “Нафтогаз України”, а в минулому її голова Сергій Поготов та заступник голови Департаменту превентивної діяльності Нацполіції Анатолій Серединський. Цей випадок прокоментував народний депутат Ігор Луценко. Він на Громадському радіо сказав, що Аваков допомагає своїм друзям позбавитися відповідальності [33].

Таким чином, справу винуватців та організаторів злочинів проти активістів Євромайдану не доведено до логічного завершення. У Генеральній прокуратурі України розповідають, що більшу частину вчинених тоді правопорушень вже розкрили, тобто змогли встановити обставини, організаторів та виконавців. Про підозри щодо реальної причетності до вбивств на Майдані повідомили вже 66 особам. Проте, що стосується справ справжніх виконавців, то їх до сих пір не встановили. За таких обставин буде набагато простіше звинуватити «беркутівців» («Беркут» - розформований підрозділ міліції особливого призначення при обласних МВС України»), ніж відшукати реальних замовників репресивних дій. Проте є певні позитивні зрушення у житті українського суспільства, безпосередньо пов'язані з активною діяльністю громадян у супроводженні реформ, їхньою участю у добровільних утвореннях і посиленнях волонтерського руху, що необхідно під час ведення військових дій [30].

Постійний представник Міжнародного валютного фонду в Україні Й. Лунгман у 2018 р. зробив заяву про те, що корупція поглинає до 2% від

величини загального зростання економіки держави. За даними дослідження МВФ, якщо стан корупційних зловживань у нашій країні перебуватиме на рівні європейських держав, які поступово розвиваються, то показник ефективності розвитку в економічній сфері становитиме 5% щорічно. Корупція, як стверджує Й. Люнгман, є головною проблемою для стабільного зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) України. На його думку, зростання економіки на 3% - щорічно це більш результативно, ніж її різке зменшення на 10%, котре відбулося в 2015 р. Проте, якщо звернути увагу на європейські держави, то можна простежити, що економічний приріст у більшості з них зростає на 4-5% щороку, відповідно це вказує на нездатність України до швидкого розвитку економіки [12].

Як заявив постійний представник в Україні МВФ у 2019 р., про що повідомлено в інтернет-порталі «Цензор. НЕТ» із посиланням на УНІАН, «... ми поки що не побачили радикальних змін у рівні корупції. Хоча були створені установи, які допоможуть боротися з корупцією». Він також наголосив, що, враховуючи останні результати, виконано багато угод і домовленостей, укладених за попередніх 5 років, для створення сприятливих умов розвитку економіки держави, однак перелік необхідних реформ нині є доволі великим. На думку Й. Люнгмана, основними реформами є насамперед такі: реформа податкової та митної систем, земельна реформа, приватизація державних підприємств, скасування контролю ціни на газ [19].

«Transparency International» — це організація, яка проводить дослідженням Індексу сприйняття корупції, що вважається найбільш відомим показником корупції. Колишній директор Світового банку Пітер Айген вирішив заснувати «Transparency International» у Берліні. Дана міжнародна антикорупційна організація була створена в 1993 році. «Transparency International» є відомою завдяки організації досліджень Індексу сприйняття корупції та дослідження Барометра світової корупції, що є найбільшим у світі опитуванням громадян які особисто стикалися з виявами корупції в своєму

щоденному житті. Він безпосередньо показує, що люди переживають і як далеко країни повинні піти на боротьбу з корупцією [45].

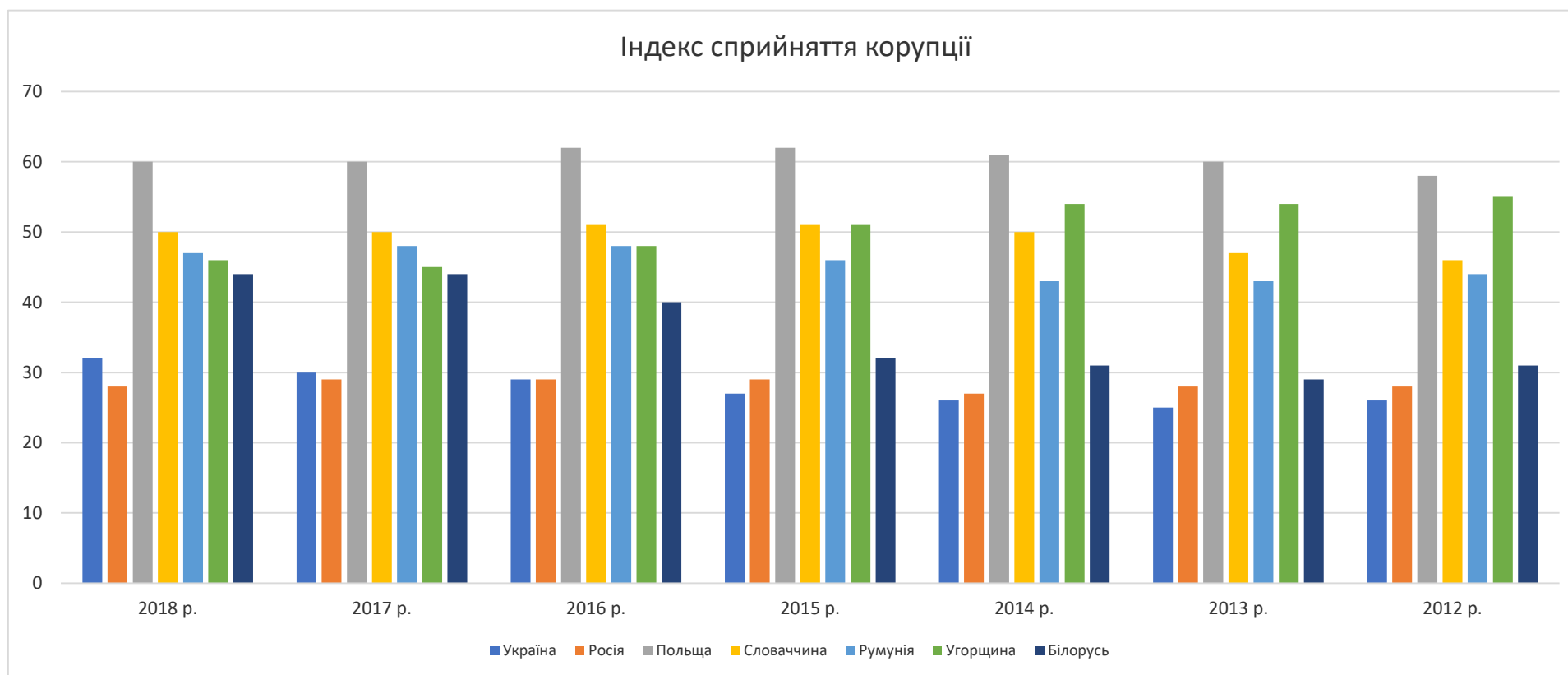
Сьогодні існують представництва організації в різних державах. Одним з таких представництв є «Transparency International Ukraine». У Києві в 2016 році розпочав функціонувати головний офіс організації «Transparency International Ukraine». Мета діяльності «Transparency International Ukraine» полягає в ефективному зменшенні рівня корупції в Україні [42].

Що таке індекс сприйняття корупції?

Індекс пов'язаний зі сприйняттям ступеня корупції в державному секторі коливається від 100 (висока ступінь чистоти) до 0 (високий ступінь корумпованості) [48].

Міжнародна антикорупційна організація «Transparency International» оголосила підсумки проведеного дослідження «Індекс сприйняття корупції - 2018». За результатами цього дослідження (див. гістограму 2.1), Україна певною мірою підвищила показник боротьби з корупцією, набравши 32 бали та здобувши 120-те місце серед 180 країн. Якщо порівняти з минулим періодом, то, здобувши додаткових 2 бали, Україна підвищила свою позицію на 10 місць у рейтингу сприйняття корупції. Однак серед сусідніх країн Україна, досягнувши вищого результату, змогла випередити тільки Росію з показниками 28 балів і 138-м місцем. Варто визнати, що за керівництва В. Януковича позиція держави в цьому рейтингу була нижчою, а показник становив лише 26 балів. У цей період, як стверджують експерти, відбулося поступове «згортання демократії» [46].

Результати індексу сприйняття корупції в країнах Східної Європи
2012 – 2018 рр. [10].

Індекс сприйняття корупції	2018 р.	2017 р.	2016 р.	2015 р.	2014 р.	2013 р.	2012 р.
Україна	32	30	29	27	26	25	26
Росія	28	29	29	29	27	28	28
Польща	60	60	62	62	61	60	58
Словаччина	50	50	51	51	50	47	46
Румунія	47	48	48	46	43	43	44
Угорщина	46	45	48	51	54	54	55
Білорусь	44	44	40	32	31	29	31

Міжнародна антикорупційна організація «Transparency International» оголосила підсумки проведеного дослідження «Індекс сприйняття корупції - 2019». Мінус два бали. 30 балів отримано зі 100 можливих — це є результат дослідження 2019 року для Української держави, проте за результатами 2020 року показник нашої країни виріс на цілих три бали (див. рисунок 2.1) [11].

У 2020 році індекс сприйняття корупції для України становив 33 балів. Хоча індекс сприйняття корупції в Україні істотно коливався в останні роки, він мав тенденцію до зростання в період з 2001 по 2020 рік, закінчившись 33 балами в 2020 році [47].

Україна здобула 117 місце зі 180 країн у списку ІСК. Близько до нас у рейтингу знаходиться Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія — всі ці країни теж у ІСК-2020 отримали по 33 бали зі 100 максимальних. Серед наших сусідніх держав найближча до України Молдова має згідно останнього проведеного дослідження 34 бали та 115 місце (див. рисунок 2.2) [11].

Рисунок 2.1. Україна та сусіди. Індекс сприйняття корупції - 2020 р. [11].

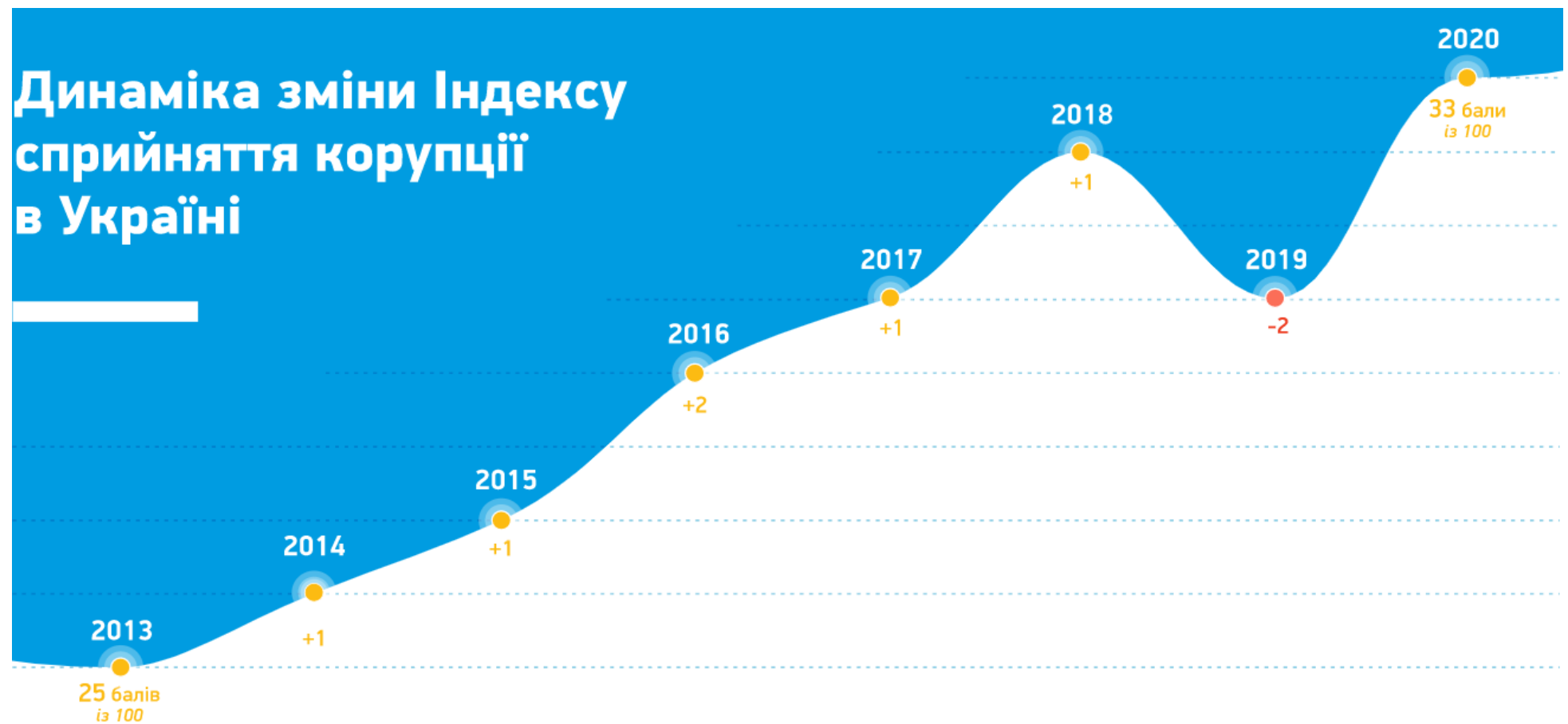

Рисунок 2.2. Динаміка зміни індексу сприйняття корупції в Україні 2013 – 2020 рр. [11].

Масове проникнення корупції в повсякденне життя суспільства призводить до цілого ряду руйнівних наслідків:

1. Зростання тіньової економіки. Це викликає значне зменшення всіх податкових надходжень до державного бюджету. З цього слідує висновок, що держава стає неспроможною застосовувати власні фінансові важелі управління економікою, також у великій мірі збільшуються соціальні проблеми внаслідок невиконання зобов'язань бюджету держави.

2. Дестабілізують конкурентні механізми ринкової економіки, бо тепер частіше у виграшній ситуації опиняється не той, хто реально спроможний конкурувати, а той, хто протиправно здатний був одержати певні переваги. Це призводить до зниження ефективності ринку та викликає суттєву дискредитацію принципів ринкової конкуренції.

3. Сповільнюється формування прогресивних приватних власників. В першу чергу через деякі порушення правил приватизації власності, а також значну роль в цьому процесі відіграє штучне створення умов, що спричиняють масштабні банкрутства. Вони дуже часто організовуються в поєднанні з надаванням державним службовцям взяток.

4. Марнотратно розподіляються гроші із державного бюджету, особливо це помітно при розподілі коштів на державні замовлення та різноманітні пільги. Це створює надзвичайно велику проблему для бюджету країни.

5. Піднімаються ціни за допомогою так званих «корупційних витрат». У результаті, як зазвичай, найбільше страждає простий споживач.

6. В різного роду підприємців виникає сильна зневіра у спроможність обраної влади займатися встановленням та веденням відповідного контролю за дотриманням принципів вільного ринку.

7. Різко збільшується рівень продажності та корумпованості в неурядових організаціях таких як: фірми, підприємства та різні громадські організації. Це викликає суттєве зниження ефективності від їхньої трудової діяльності [25, с. 119].

2.2. Аналіз впливу корупційних дій у політичній сфері України

Шкода, проте дуже велика кількість осіб вважає політичну діяльність сферою, де можна максимально швидко набути захмарні статки.

Політичну діяльність не розглядають як можливість впровадити в життя країни свої політичні програми та завдання для реалізації різного роду реформ, що призвели б до подальшого ефективного розвитку власної країни. Виникає безперервне бажання представників великого бізнесу вливатися в політику для того, щоб заволодіти ще більшою кількістю фінансових ресурсів та отримувати надзвичайно високі доходи. В той самий час можна помітити і протилежний процес: отримання політичною елітою різноманітних бізнес-активів та поступове проникнення в бізнес-сфери для стрімкого збагачення.

Стає зрозуміло, що всі ці процеси неможливі без застосування певних корупційних стосунків і криміналізації політичних та економічних відносин, що надалі формує доволі широку основу для розповсюдження політичної корупції на території Української держави [43, с. 20].

Дослідження сутності та структури політичної системи є необхідним кроком для розуміння впливу корупції у політичній сфері (див. рисунок 2.3).

Політична система складається з таких елементів: політична влада та її суб'єкти, політико-правові норми, політичні інститути, політичні відносини, політична свідомість та політична культура. Політична влада є основою політичної системи. Суб'єкт влади розробляє політичні інститути, встановлює політичну ідеологію, створює політико-правові норми, формує політичні відносини та політичну культуру. Інші складові забезпечують відповідне функціонування політичної влади та врегулювання відносин у суспільстві. Отже, дестабілізація політичної системи, її неспроможність виконувати визначені функції взаємопов'язані з деформацією політичної влади. Це відбувається тоді, коли суб'єкт влади порушує конституційно-правові засади державного життя і не відстоює інтереси суспільства [27, с. 149].

Рисунок 2.3. Структура політичної системи [3].

Враховуючи структуру та механізм діяльності політичної сфери суспільства, варто визначити основних суб'єктів політичної корупції, тобто тих хто безпосередньо має важелі впливу на організацію державної влади і її використання на всіх рівнях (див. рисунок 2.4). На загальнодержавному рівні ними виступають державні та політичні діячі такі як: керівники найвищих органів державної влади, Президент України, керівництво політичних партій, народні депутати [40, с. 362].

Звичною справою стало вважати виборчі перегони подією, під час якої відбувається найбільше проявів корупції. Причиною цього явища, як правило, є те, що певні особи чи організації зі своєю метою намагаються максимально фальсифікувати результати народного голосування або прихованим шляхом надсилати величезні кошти політичним партіям для захисту власних інтересів у майбутньому. Відповідно політичні партії й кандидати на виборах мають можливість привласнювати голоси виборців замість того, щоб їх здобувати.

Цікавим є те, що політична корупція проявляє себе не лише у зміненні підсумків виборів. Політична корупція цілком спроможна забезпечити політиків бажаними посадами, після чого не здійснюватиметься професійне та позитивне управління переміститься в так званий сміттєвий бачок. Рішення, які будуть приймати ці посадовці, у більшості випадків будуть прийнятні тільки для тих людей, котрі займаються їхнім тіньовим чи безпосереднім фінансуванням, в той час як інтереси суспільства перебуватимуть на останній позиції, оскільки при повному процвітанні політичної корупції лише особисті, а не народні інтереси впливають на прийняття конкретних політичних рішень.

При формуванні ситуації, коли постає питання – ухвалювати або відхиляти конкретний законопроект, на перше місце висуваються не суспільні інтереси, а інтереси фінансово зацікавлених осіб. В таких поширених випадках політична корупція вважається застосуванням своєї влади державними службовцями для одержання протизаконної особистої вигоди [41, с. 101-102].

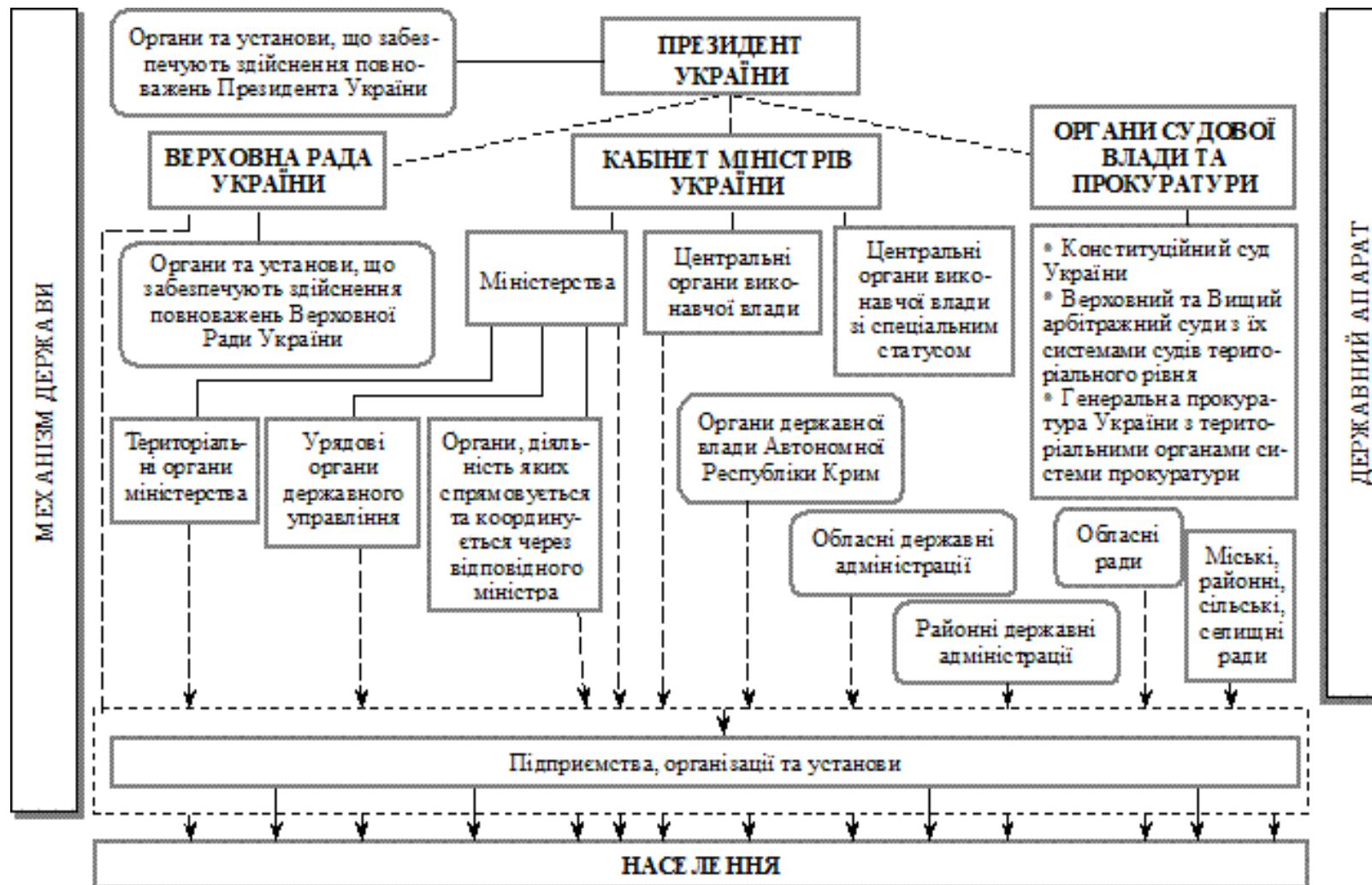

Рисунок 2.4. Головні суб'єкти політичної корупції [22].

До найбільш поширених проявів корупційних зловживань у політичній сфері можна зарахувати такі: незаконне фінансове спонсорство політичних партій; діяльність, що пов'язана з викривленням ролі політичних партій як акторів політичної системи; корупційні дії, що безпосередньо взаємопов'язані з депутатською етикою, етикою посадовців високого управлінського рівня; продаж важливих місць у реально вирашній частині виборчого списку партії; різного роду підкуп населення; використання адмінресурсу; затвердження основних партійних рішень без належного обговорення з членами партії, тобто заперечення принципу внутрішньопартійної демократії; наявність певних суперечностей в інтересах осіб, які наділені службовими, представницькими та іншими повноваженнями; проведення патронажної політики; приховане лобювання інтересів; застосування корупційних махінацій під час судового процесу та інші вияви [41, с. 102].

Треба звернути увагу на те яку роль та місце займають партії в Україні, оскільки вони є одним із важливих політичних інститутів, що часто задіяні у політичній корупції.

Не дивлячись на 30 років існування багатопартійності в Україні, політичні партії в країні досі знаходяться на початковому етапі власного розвитку. Вони мають не високий рівень довіри від громадян, турбуються тільки про свої вузько-корпоративні інтереси, не показують належну відповідальності перед виборцями. Українські партії не виконують свої політологічні функції, а головне не відповідають своєму призначенню як одного з основних інститутів громадянського суспільства. Річ у тім, що партії в Україні створювалися та здійснювали свою діяльність у більшості випадків як політичні проекти олігархічних угруповань та при їх фінансовій підтримці. В обмін на фінансування олігархи вимагали від політичних партій відстоювання їх економічних та політичних інтересів. Висока пов'язаність партій з олігархами примушувала їхнє керівництво в першу чергу переживати більше про повний захист інтересів своїх спонсорів, а не інтересів політичної партії чи власних

виборців. Тому ключового змісту для подальшої діяльності політичних партій набув Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» затверджений парламентом 08.10.2015 року [40, с. 362].

Закон передбачає забезпечення прозорості партійних доходів та видатків, а не фінансування політичних партій з бюджету.

Метою реформи є мінімізація впливу олігархічних угруповань на політику в Україні. Відповідно це проводиться за допомогою контролю фінансів політичної партії, встановлення обмежень максимально можливої суми грошових внесків, не допущення фінансування партій громадянами інших країн та особами які не мають громадянства, комунальними та державними підприємствами та ін.

Необхідно зазначити, що реформи по протидії політичній корупції належать до тих трансформацій, де результат не можливо побачити одразу. Враховуючи досвід зарубіжних держав, котрі реалізували схожі закони, реальні зміни приходять після двох циклів парламентських виборів. Але при умові, що контролюючі органи повинні функціонувати прекрасно та віднаходити сліди правопорушення зі сторони політичних партій одразу [40, с. 363].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» у випадку ефективного використання та поступової реалізації в життя, дасть реальну можливість зробити процес надходження коштів до політичних партій більш прозорим і відкритим для суспільства. При виконанні вимог цього Закону політичні партії стануть більш самостійними і будуть зацікавлені у захисті інтересів своїх виборців. Це відповідно допоможе сформувати в Україні справжній інститут політичних партій, який буде спроможний виконувати свої прямі політологічні функції [40, с. 364].

Сьогодні можна спостерігати ситуацію, коли в Україні замість того, щоб боротися з корупцією в органах влади формують численні антикорупційні органи, які поступово самі трансформуються в корумповані. Проведене

дослідження діяльності політичних й економічних інститутів у країні дало змогу з'ясувати, що їхня форма не має важливого значення. Форму можна наповнити будь-яким змістом. Завжди можна витратити значні кошти на утворення нових органів для боротьби з корупцією, проте якщо їх не наповнити новим змістом, тобто винайняти кваліфіковані, не корумповані кадри, такі установи не зможуть функціонувати належним чином [18, с. 8].

Українська політична система потребує модернізації, яка полягає у заміні старих, недієздатних членів правлячої еліти новими молодими освіченими кадрами з креативним мисленням, прогресивними ідеями, сучасним поглядом на політику загалом. Тільки ліквідувавши діючі корупційні схеми в управлінні державними справами, матимемо реальну можливість вивести Україну на міжнародну арену в ролі суб'єкта міжнародної політики, а не об'єкта впливу.

Для досягнення окресленої мети визначено три типи політичних інститутів, які: а) необхідно ліквідувати; б) підлягають радикальним змінам; в) варто формувати заново, щоб здійснити комплексну трансформацію суспільства і держави [18, с. 11].

Слід також вказати на істотні недоліки української владної еліти, оскільки саме її представники мають визначати курс розвитку держави, а не знищувати засади, на яких вона заснована.

Творення справжньої еліти є довготривалим процесом, що підтверджують історичні факти, оскільки інтелегентом прийнято вважати сформовану особистість, яка здійснює інтелектуальною діяльністю, як мінімум, у третьому поколінні свого родоводу. Яскравим свідченням цього явища є період утворення і розвитку англо-американської політичної еліти, що потребувало створення кваліфікованої системи освітніх установ, де проводилося б навчання за вміло розробленими оновленими програмами. Україні нині життєво необхідна власна інтелектуальна національна еліта, яка здатна забезпечити прискорений розвиток країни [24, с. 12].

Значним недоліком діяльності вітчизняної владної еліти вважаємо відсутність чітко окресленої політичної програми розвитку країни та почуття

обов'язку перед суспільством. Саме ці проблеми української сучасної еліти не дають змоги Україні динамічно розвиватися та успішно конкурувати з сусідніми державами [24, с. 11].

Висновки до розділу 2

Отже, саме політична корупція є фундаментальною причиною сьогоденного стану державних справ. Степінь розвитку економіки держави та рівень суспільного благополуччя безпосередньо пов'язані з глибиною проникнення корупційних зловживань у різноманітні сфери життєдіяльності суспільства. Державні службовці зобов'язані виконувати свої функції опираючись на високі моральні стандарти, а не захищати лише особисті інтереси тих осіб, які більше можуть запропонувати фінансових ресурсів.

Загальновідомо, що важливі питання завжди вирішує еліта, наділена владою. Проте трапляється, що людські егоїстичні пориви також виражаються у політичній сфері. Це яскраво виявляється в бажанні владних осіб безупинно збільшувати власні можливості та права, проводячи необмежене управління людьми, не звертаючи уваги на моральні принципи і норми. «Щоб збудувати і зберегти державу, – як зауважував В. Липинський, – треба егоїстичні інстинкти обмежити .., бо необмежений егоїзм правлячих веде до руйнуючого державу зловживання владою і силою» [24, с. 12].

Велика загроза через корупцію у політиці виявляється передусім у тому, що це явище спричиняє значні фундаментальні зміни у системі «засіб - ціль». Відстоюючи меркантильні інтереси та вузько спрямовані кланові цілі, суб'єкти політичної корупції безцеремонно порушують визначенні моральні норми, впливають на діяльність політичних організацій, осіб органів державного управління та судової влади, щоб здійснити, наприклад, придбання чи продаж посади в державних установах [7, с. 85].

Відповідно до результатів досліджень антикорупційної організації «Transparency International Ukraine» простежуються позитивні зміни в детермінантах впливу корупції на політичну систему суспільства, проте дуже

важливо не зупинятися на досягнутому і впроваджувати нові ефективні заходи для підняття рівня України у рейтингу сприйняття корупції та зменшенні самих причин її виникнення. Процеси, які відбуваються у сфері антикорупційної діяльності та утвердження верховенства права вселяють оптимізм.

РОЗДІЛ 3

ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

3.1. Інструменти та ефективність зарубіжного досвіду протидії корупції

В багатьох світових державах проблема з подоланням негативного впливу корупції є першочерговою. Корупцію вважають однією з найбільш складних для швидкого вирішення проблем сучасного світу, оскільки вона провокує позанормативну діяльність органів державного управління, призупиняє економічний розвиток, становить реальну загрозу багатьом елементам конституційного порядку та національній безпеці країни [53, с. 416].

Варто підкреслити, що корупція завжди була неймовірно складним для аналізу феноменом, одним з головних складових соціальної взаємодії між різними людьми, зона розповсюдження якого припадає на основну більшість громадян практично в усіх світових державах. Це явище безпосередньо впливає на формування системи соціальних цінностей і пріоритетів, потреб та інтересів населення, охоплює майже всі сфери суспільного життя та види суспільної свідомості [34, с. 136].

Високий рівень поширення корупції в Україні спричинений накопиченням значної кількості невирішених політичних, соціальних і економічних проблем усередині держави, яка нині перебуває на стадії реформування. Слід наголосити, що, не зважаючи на присутність сформованих стійких демократичних традицій і наявність досвіду боротьби з корупційною діяльністю, країни Європейського Союзу досі не змогли повністю звільнити себе від різноманітних виявів корупції. Політична корупція існує в Європі, проте її рівень розповсюдження серед щоденної діяльності органів державної

влади є набагато нижчим. Це забезпечується створенням відповідних умов для проведення ефективної антикорупційної діяльності [41, с. 102].

Корупція є складним явищем, що потребує застосування комплексних методів боротьби. Активна громадськість разом із державними інституціями мають спрямувати власні сили на вироблення спільних заходів для протидії політичній корупції в Україні. Відповідно, постає питання: «Яким чином можна обмежити корупцію у суспільстві?»

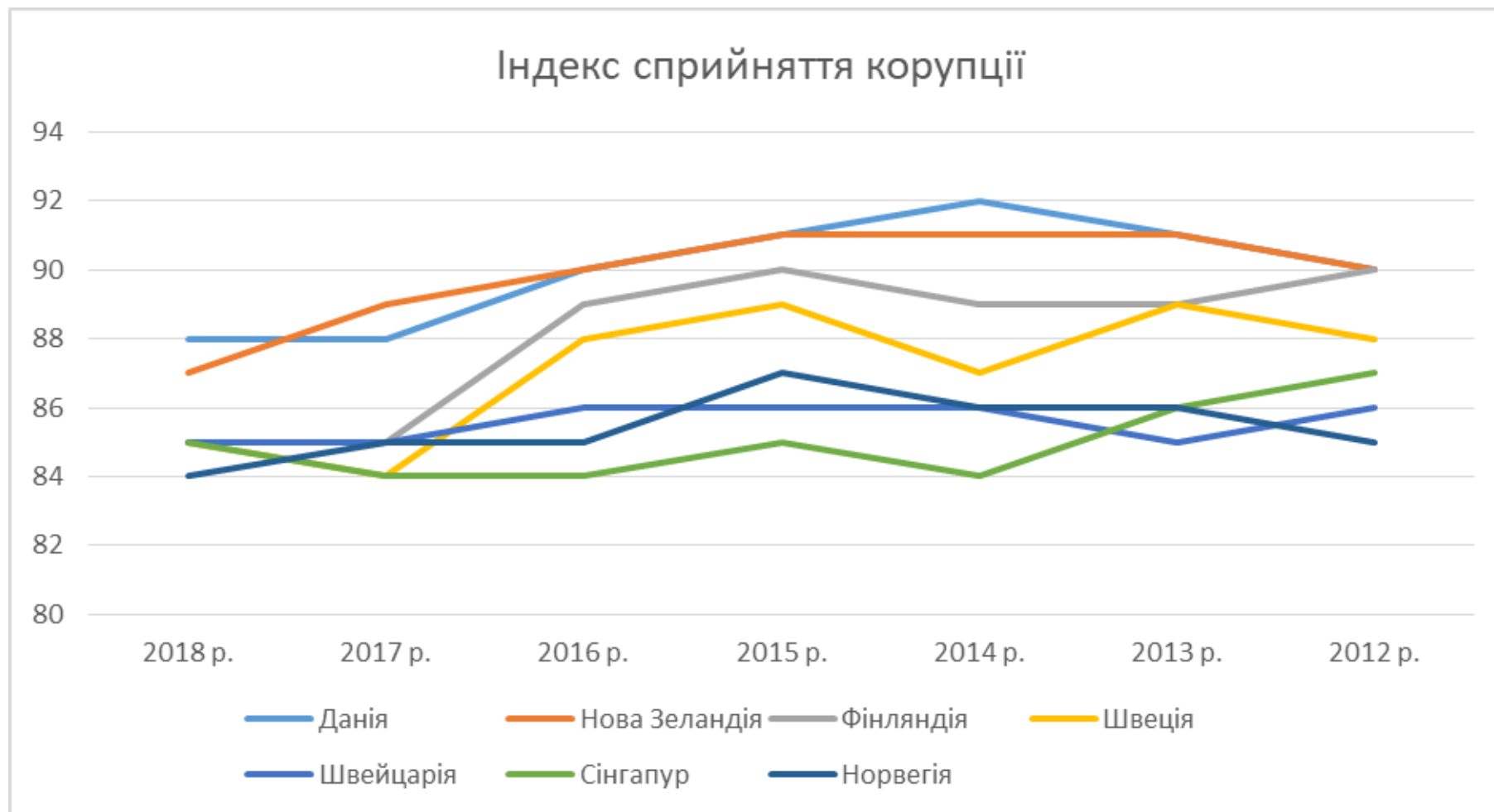
Сьогодні змінити дистанцію між інститутами, структурами політичної влади та конкретними соціально-політичними групами, інститутами громадянського суспільства неможливо. Цьому сприяє злиття інститутів державності з різними формами власності, а також наявність значної соціальної нерівності між корупційними державними інститутами, чиновниками та населенням. Середній клас не є домінуючим в соціальній структурі суспільства, що також впливає на розвиток корупційних відносин.

Дослідження попередніх виборів у країні та специфіки політичного процесу загалом дає можливість виділити головні причини та реальні випадки політичної корупції в функціонуванні українських політичних партій, які являються суб'єктами виборчого процесу [50, с. 364].

Серед країн, які сформували дієвий метод ефективної боротьби з корупцією, слід відзначити: Данію, Фінляндію, Норвегію, Нову Зеландію, Швецію, Швейцарію, Сінгапур, США, Канаду, Австрію, Польщу, Англію, Францію, ОАЕ, тощо (див. діаграму 3.1) [31, с. 200].

Діаграма 3.1.

Країни із найкращими результатами індексу сприйняття корупції в світі
2012 – 2018 рр. [10].

Індекс сприйняття корупції	2018 р.	2017 р.	2016 р.	2015 р.	2014 р.	2013 р.	2012 р.
Данія	88	88	90	91	92	91	90
Нова Зеландія	87	89	90	91	91	91	90
Фінляндія	85	85	89	90	89	89	90
Швеція	85	84	88	89	87	89	88
Швейцарія	85	85	86	86	86	85	86
Сінгапур	85	84	84	85	84	86	87
Норвегія	84	85	85	87	86	86	85

Сполучені Штати Америки є однією з небагатьох країн, які сформували комплексну систему боротьби з різними виявами політичної корупції. Ця система володіє деякими недоліками (як і всі інші), які успішно застосовуються певними зацікавленими групами осіб. Проте наявність ефективних методів антикорупційної діяльності дали реальну змогу США знаходитись на достатньо стабільній і високій позиції в антикорупційних рейтингах. Таким чином, за проведеним дослідженням Індексу сприйняття корупції США зі 100 можливих для отримання балів завжди здобували приблизно однакову кількість: 2012 – 73, 2013 – 73, 2014 – 74, 2015 – 76, 2016 – 74, 2017 – 75. У відповідності до результатів останнього вимірювання 2017 року – це 18-е місце з поміж великого числа досліджуваних світових країн. Вище в рейтингу займають позиції такі європейські держави: Данія, Норвегія, Фінляндія, Велика Британія та ін., дві азійські країни Сінгапур і Гонконг, а також Нова Зеландія, Канада, Австралія. Становище Сполучених Штатів у цьому рейтингу по протидії корупції є стійким та доволі значним, що дуже підтримує інтерес багатьох науковців до глибокого вивчення всіх аспектів вияву політичної корупції у даній країні та сильно сприяє накопиченню корисного досвіду протидії різним корупційним діям [14, с. 167-168].

У США без перериву намагаються знайти дієві інструменти ліквідації корупційних виявів в період виборчих перегонів, проте ні один метод до сих пір не представляється в достатній мірі прогресивним. Державні службовці прикладають всі можливі зусилля для виявлення донорів і застосування обмеження на конкретну суму коштів, які особа може передати певному кандидату. Однак організації мають дозвіл цілком легально надсилати необмежені грошові внески.

Слід звернути увагу, що політичні партії на території Сполучених Штатів отримують фінансові ресурси за рахунок використання членських внесків, пожертв, власного доходу, який одержують шляхом продажу книг, різних сувенірів, організації заходів та іншого. Яскравий прикладом може бути партія

«After Party», що сформована безпосередньо з руху «Occupy Wall Street». Вона має певний дохід від продажу книги про засоби виявлення корупційних зловживань державних чиновників.

Фінансова підтримка різноманітних партій впливовими особами з сфери бізнесу є не тільки законним, але й по суті основним методом отримання грошей на постійне проведення діяльності по модернізації та забезпечення тривалого виконання своїх функцій політичною партією. Деякий відсоток коштів накопичується політичними партіями США за допомогою засобів політичного фандрайзингу, політичного краудфандингу, що часто застосовується в період організації президентської кампанії. У час попередніх виборів (передвиборів або праймериз) кандидати від однієї політичної організації конкурують не тільки за симпатію можливих виборців чи членів партії, але й за ті кошти, які надсилають їм на рахунок фізичні та юридичні особи. Метод використаний Сполученими Штатами Америки для проведення фінансування політичних партій представляє собою головну частину загальної філософії нації, де простежується поважне ставлення до приватної власності, реальна підтримка нових ініціатив і зосередженість на власних силах, що є найбільш важливою складовою цього методу [14, с. 171].

Естонія є однією з держав колишнього СРСР. Статистичні дані свідчать, що дана країна входить до списку найменш корумпованих у Європі, однак у 90-х роках дуже високий був рівень організованої злочинності, «рекет» і корупція процвітали, зокрема і в правоохоронних органах. З початком 1991 року, керівництво держави сформувало стратегію на розбудову інноваційної моделі електронної країни, що було пов'язано з прийняттям нового антикорупційного законодавства.

У 2002 році був прийнятий Кримінальний кодекс Естонії, котрий передбачав понесення суворої відповідальності за корупційні дії. Отримання взятки загрожує тюрмою до п'яти років. Окрім позбавлення свободи волі, за надання взятки, як додатковий спосіб покарання суд може здійснити конфіскацію майна. Антикорупційною правовою базою Естонії є затверджений

у 2007 році Закон Естонії «Про боротьбу з відмиванням грошових коштів та фінансуванням тероризму», КПК Естонії, а також Конституція Естонії прийнята 1992 року [31, с. 201].

Серед колишніх країн соціалістичного блоку цікавим є досвід боротьби з корупцією в Словаччині. Після проведення широкомасштабного соціологічного дослідження становища корупції в органах державної влади країни, було сформовано Національну програму Словаччини для боротьби з корупцією – 2000, де визначено основні напрямки, засади та методи протидії цьому негативному явищу. У переліку важливих засобів антикорупційної діяльності основну позицію зайняло подолання політичної корупції в системі державного управління. Національна програма боротьби з корупцією була представлена на загальнонародному референдумі. Після її затвердження уряд ухвалив Дорожню карту імплементації окреслених напрямків Національної програми Словаччини для протидії корупції. Ця програма містила правові, політичні, етичні, соціальні та інші методи припинення корупційної діяльності, визначала інституційне забезпечення для проведення антикорупційних заходів, а також передбачала необхідність формування соціальної нетерпимості до виявів корупційних дій зі сторони громадянського суспільства [18, с. 10].

Хорошим прикладом боротьби з корупцією є дві високорозвинені європейські держави – Велика Британія та Федеративна Республіка Німеччина. Вони яскраво показують, що політична корупція виступає реальною хворобою, якою заражені всі сучасні країни незалежно від їхнього рівня соціального чи економічного розвитку та пануючого політичного режиму. Проте глибина даного зараження безпосередньо залежить від певної кількості важливих факторів – політичних, економічних, правових та ін. Такого роду потужні держави, як Велика Британія та ФРН, в деякій мірі змогли справитись з негативним впливом корупційних виявів на політичну сферу життя суспільства, інші держави здатні тільки декларувати популістські антикорупційні цінності [14, с. 145].

Цікавим моментом у процесах боротьби з політичною корупцією на території Великої Британії є значне зацікавлення громадянського суспільства проблемами, що пов'язані із лобіюванням та продажом-купівлею політичного впливу, фінансовою підтримкою політичних сил, рівнем забезпечення прозорості виборчої кампанії, неправомірною діяльністю місцевих органів влади та ін. Щоденна поінформованість суспільства є основним важелем організації ефективної протидії різним корупційним зловживанням у Великій Британії.

Треба зазначити, що для Великої Британії до сих пір властива ситуація корумпованості особи владою, сильна віра в те, що обіймання високої посади позбавляє її володаря будь-якої відповідальності перед народом, або ж переконання в тому, що державний службовець, політик має повне право здійснювати різноманітні маніпуляції за рахунок своїх повноважень, зважаючи лише на власні уявлення про поняття добра та зла. Саме по цій причині в даній країні в обговоренні громадського середовища гостро стоїть питання про «парламентський привілей» (депутатський імунітет), який хочуть зовсім відмінити чи значно зменшити для якісного запобігання хоча б незаконному лобізму депутатів. Всім зрозуміло, що масштаби поширення корупції у Великій Британії не йдуть в ніяке порівняння з переважною більшістю світових держав, проте на даний момент часу державу не можна вважати такою, що є близькою до абсолютної «нульової терпимості» до політичної та різних інших видів корупції [14, с. 159].

У Федеративній Республіці Німеччині політична корупція, у співвідношенні з іншими виявами корупційних дій у державі, є мало поширеною. Причиною цього є присутність могутнього та ініціативного громадянського суспільства. Проте інколи в державі розгораються корупційні кримінальні справи політичного характеру: з поміж політичних діячів, які були учасниками корупційних зловживань за останні десять років звучали імена таких, як президент ФРН К. Вульф, канцлер Г. Коль, прем'єр Баварії М. Штрайбль тощо. Втім з політичною корупцією активно борються і здобувають у

антикорупційній діяльності деяких вельми позитивних результатів [14, с. 159-160].

Прикладом доволі успішної боротьби з корупцією може бути антикорупційна діяльність уряду Німеччини. Головну роль у протидії корупції в цій країні відіграло руйнування «матеріального фундаменту», тобто основи отримання економічних доходів бандитських організацій. Цю мету було досягнуто в результаті здійснення арешту майна та формування відповідної правової основи для забезпечення неможливості застосування корупційних дій. Найважливіша ціль антикорупційної діяльності німецького уряду – шляхом ефективного проведення різних організаційних, кадрових, законодавчих та інших дій унеможливити надмірне використання чиновниками державної служби власних повноважень для отримання незаконної особистої чи групової вигоди [49, с. 8].

У Швеції проблема з корупційними діями не вбачається як та, що містить велику небезпеку для функціонування держави і життя суспільства, це означає, що у даній країні не створено спеціальних програм від уряду чи спеціалізованих державних органів протидії корупції. Всі питання стосовно взятків та корупційних злочинів визначені у загальному законодавстві Швеції, окрім цього Кодексі про судочинство, Акті про аудит, Кримінальному кодексі, а також інших підзаконних і законодавчих актах.

Важливі завдання у проведенні антикорупційної діяльності на території Швеції здійснює Омбудсмен, який використовує власні повноваження в таких напрямках: спостереження за роботою суддів, функціонуванням прокуратури й поліції, також займається соціальними питаннями – охорона здоров'я, освіта, транспорт, податки. Існує Омбудсмен для забезпечення економічної свободи і Омбудсмен у справах споживачів.

Міжнародна асоціація юристів розробила чітке визначення поняття «омбудсмен – це служба, передбачена Конституцією чи іншим законодавчим актом, яку очолює незалежна публічна особа високого рангу і розглядає скарги громадянина на дії державних органів, їхніх службовців та інших посадових

осіб; уповноважена проводити службове розслідування, рекомендувати коректувальні дії і представляти доповіді вищим керівникам держави» [31, с. 202].

Дуже цінним є досвід протидії корупції у Фінляндії. У цій країні створена ефективна та комплексна система антикорупційних заходів, що підтримується дієвою нормативно-правовою базою й громадянським суспільством. Згідно з дослідженнями міжнародної антикорупційної організації «Transparency International», Фінляндія є однією з держав із найменшим рівнем корупції на планеті. Відповідно до положень Кримінального кодексу Фінляндії, щодо діяльності, яка може оцінюватися як корупція, вступають у дію санкції, починаючи від штрафу й завершуючи позбавленням волі терміном до чотирьох років залежно від рівня небезпеки правопорушення для суспільства [8, с. 72].

Боротьба з корупцією у Сінгапурі показала одні з найкращих результатів у світі. Сінгапур, за даними на 2018 р., займає 3 місце в рейтингу індексу сприйняття корупції. У Сінгапурі діє Бюро з розслідування випадків корупції, що виступає ефективним багатофункціональним органом, наділеним правоохоронними повноваженнями. Зазначена модель протидії корупції є успішним прикладом унікального методу усунення проблеми корупції – об'єднання в середині єдиного органу запобіжної та репресивної функцій. Бюро – основна установа, яка веде боротьбу з корупцією у Сінгапурі, вона володіє функціональною і політичною незалежністю та виконує два головних завдання: забезпечує проведення розслідування у державному і приватному секторах та досліджує корупційні практики з метою зменшення можливостей для здійснення корупції [52, с. 115].

Очевидно, що застосування інструментів зарубіжного досвіду протидії корупції необхідне для покращення ефективності подолання цього негативного явища в Україні.

З огляду на сказане міжнародний досвід боротьби з корупцією залежить від:

- існування незалежної судової гілки влади;
- ефективного антикорупційного законодавства;
- матеріальних та соціальних стимулів чиновницького апарату.

Слід підкреслити, що сьогодні жоден з цих факторів в Україні належно не працює. Так, у нас немає довіри до судової системи та правоохоронних органів. Загалом в державі панує правовий нігілізм. Ухвалення законів про покарання за хабар не вирішить проблеми, оскільки вона визначається не лише формально-правовими актами, а за допомогою цілісного системного законодавства, кожний елемент якого враховує сучасний стан справ в Україні, наявність конкретних умов та причин протидії всім видам корупції.

3.2. Сучасний стан протидії корупції в Україні: основні інструменти та напрями оптимізації

Питання протидії корупційним зловживанням є дуже актуальними для українського суспільства.

Трансформація України в справжню демократичну, соціальну та, найголовніше, правову європейську країну вимагає від українців звернути свою увагу на ті першочергові проблеми які є значними перепонами, що часто повстають перед нашою державою на шляху до визначеної цілі [38, с. 57].

Більша частина всіх журналістів, політтехнологів, політичних діячів та міжнародних кредиторів Української держави постійно акцентують увагу нашого уряду на необхідності знизити рівень розповсюдження корупційних зловживань [37, с. 4].

На сьогодні стрімко збільшується значення та вплив міжнародних стандартів, норм і принципів міжнародного права на безпосередній розвиток національного законодавства, в тому числі його антикорупційної складової. Адже головною складовою діяльності щодо ефективного запобігання корупційним діям є наявність чітко прописаного антикорупційного законодавства. У більш звуженому трактуванні антикорупційне законодавство – це сукупність законів та інших нормативно-правових актів, які визначають

конкретні положення в законодавстві, що мають пряме відношення до запобігання розповсюдженню політичної корупції, встановлюють певні показники корупційних зловживань і передбачають відповідальність за їхнє здійснення, дають змогу контролювати функціонування всіх державних органів і підпорядкованих їм підрозділів, функціями яких є боротьба з будь-якими виявами корупції, регулювання такого роду незаконної діяльності та спостереження за нею [41, с. 102].

Основними нормативно-правовими актами антикорупційного законодавства є Конституція України від 28 червня 1996 року, міжнародні акти ("Практичні заходи боротьби з корупцією. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва" – резолюція VIII Конгресу ООН із запобігання злочинності від 7 вересня 1990 року, «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 31 жовтня 2003 року, «Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією» (GRECO) та ін.), кодекси України (Кримінальний кодекс України, кодекс України про адміністративні правопорушення, кодекс законів про працю України), закони України (Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року тощо).

На початку 2015 року наша країна розпочала впровадження реформи по протидії та боротьбі з корупцією. На противагу багатьом поширеним гаслам і обіцянкам популістів «перемогти корупцію», важливо сказати, що антикорупційна реформа не виправдала надії суспільства, оскільки визначена мета реформи не була досягнута. Головна мета реформи полягала в тому, щоб корупція не представляла великої загрози національній безпеці держави і не виступала перешкодою на шляху до стабільного та ефективного зростання економіки України [35, с. 141].

Про певні намагання протидіяти політичній корупції в Україні свідчить функціонування конкретної системи органів та інституцій, що займаються

антикорупційною діяльністю, – антикорупційних органів. До них належать такі: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) і Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). У складі НАЗК діє Департамент з питань запобігання політичній корупції, який контролює дотримання законодавства щодо фінансування політичних партій, встановленого порядку надходження та використання коштів виборчих фондів, вжиття заходів стосовно осіб, у діяннях яких є ознаки правопорушень у цій сфері [41, с. 102].

В Україні затверджено на законодавчому рівні суворі форми відповідальності за декларування неправдивих даних та ненадання декларації суб'єктом декларування і визначила досить жорсткі санкції у виді обмеження волі особи на термін максимум до двох років із заборonoю займати конкретні владні посади чи виконувати певну діяльність на період до трьох років. Основною ціллю впровадження даної норми необхідно відзначити нагальну потребу забезпечення належної дисципліни у представленні декларацій людьми, що є уповноважені на ефективне здійснення функцій держави або місцевого самоврядування, та відповідну реалізацію стримуючої ролі по відношенню до різного роду іншої корупційної діяльності [58, с. 187].

Враховуючи, що корупція є складним явищем, то це потребує застосування комплексних методів боротьби у взаємодії з громадянським суспільством. Активна громадськість разом із державними інституціями мають спрямувати власні сили на вироблення спільних заходів для протидії політичній корупції в Україні. Тому в державі сформовано та вже функціонує інститут громадських і наглядових рад, які ведуть свою діяльність при міністерствах, органах центральної виконавчої влади та місцевої влади. Варто підкреслити, що активне включення громадськості до планування та здійснення державної політики затверджено в нашій країні на відповідному рівні [57, с. 177].

Отож, з'являється запитання: чому чітко прописані у законодавчих нормативних актах положення та запланована антикорупційна кампанія не дають можливості реально знизити рівень корупції в Україні ?

В останні роки в Україні напрацьовано певний інституційний потенціал антикорупційної боротьби. У 2015 році була сформована ціла низка спеціалізованих антикорупційних органів. Зокрема, було створено Національне агентство з питань запобігання корупції, але його діяльність виявилася малоефективною. Хоч і створено передумови для протидії та зупинення корупції, однак все ще є потреба в забезпеченні незалежної діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, Вищого Антикорупційного суду України та Державного бюро розслідувань. На цьому, як зазначається у роботі, наголошують міжнародні експерти, в тому числі «Transparency International Ukraine». Насамперед необхідно захистити сформовані антикорупційні органи від надмірного впливу влади. Варто врахувати, що політична корупція є найбільш небезпечним типом корупції. Політико-правові інструменти боротьби з нею – це можливість кожного державного апарату, його чиновників та інститутів громадянського суспільства на основі своїх повноважень та ресурсів здійснювати роботу для зменшення її рівня, оскільки масштабне поширення політичної корупції може спричинити загрозу національній безпеці України.

Тому, «Transparency International Ukraine» на 2019 р. розробила рекомендації щодо перезапуску НАЗК, згідно яких, зокрема слід суттєво оновити персональний склад цієї установи. Робота нового Національного агентства з питань запобігання корупції має бути позбавлена принципу колегіальності в управлінні та має з'явитися зовнішній аудит його діяльності.

У сфері державного управління політична корупція відрізняється системним характером, наявністю фінансових інтересів та інших факторів. Через це антикорупційна організація «Transparency International Ukraine» розробила рекомендації для української влади на 2019 р., які мають суттєво підвищити показники країни в боротьбі з корупцією (див. таблицю 3.1).

Таблиця 3.1.

Рекомендації антикорупційної організації «Transparency International Ukraine» для української влади на 2019 р. [9].

У сфері превенції корупції	У сфері залучення суспільства до боротьби з корупцією	У сфері покарання корупції
<p>Посилити контроль фінансів політичних партій:</p> <ul style="list-style-type: none"> – вдосконалити законодавство, яке регулює політичну рекламу з метою обмеження її обсягів; – посилити відповідальність за порушення партіями виборчого законодавства; – запровадити електронне публічне звітування партій та механізми її верифікації. <p>Корпоративувати та приватизувати держпідприємства:</p> <ul style="list-style-type: none"> – запровадити ефективний продаж майна неплатоспроможних підприємств через прозорі електронні аукціони; – забезпечити продаж прострочених кредитів державних банків за допомогою прозорих аукціонів. <p>Забезпечити ефективну роботу реєстру бенефіціарів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – необхідно реалізувати механізм відкритої верифікації інформації про бенефіціарних власників суб'єктів господарювання. <p>Продовжити реформу публічних закупівель:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечити ефективний моніторинг та перевірку у сфері публічних закупівель Державною аудиторською службою України; – потрібно ухвалити зміни до законодавства, які вдосконалюють роботу електронної системи публічних закупівель ProZorro. 	<p>Покарати винних в організації нападів на антикорупційних активістів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – посилити слідство у справах про напади та тиск на активістів громадських організацій, які протидіють корупції. <p>Скасувати норми про обов'язкове декларування учасників антикорупційних програм з громадського сектору:</p> <ul style="list-style-type: none"> – підготувати законодавство, яке позбавить антикорупційних активістів обов'язку електронного декларування. <p>Широко впроваджувати механізми залучення бізнесу та громадськість до реалізації державного управління:</p> <ul style="list-style-type: none"> – впровадити використання відкритих бюджетів та створення наглядових рад на державних і комунальних підприємствах. 	<p>Змінити спосіб формування органів судової влади:</p> <ul style="list-style-type: none"> – запровадити нову процедуру призначення Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя; – зменшити вплив політичних гравців та суддівського корпусу на формування цих інституцій. <p>Повернути довіру до Антикорупційної прокуратури:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відновити репутацію САП, що зазнала втрат після оприлюднення матеріалів провадження щодо керівника відомства; – змінити керівництво САП (Голова та заступники) за новою процедурою. <p>Посилити повноваження Національного антикорупційного бюро України:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ухвалити законодавство, яке дасть змогу детективам самостійно здійснювати технічні заходи щодо прослуховування телефонних розмов та зняття іншої захищеної інформації без залучення СБУ. <p>Позбавити Службу безпеки України та Нацполіцію повноважень у сфері боротьби з економічною злочинністю:</p> <ul style="list-style-type: none"> – змінити закон “Про Службу безпеки України” та вилучити норми, які дозволяють спецслужбі тиснути на бізнес під виглядом боротьби з економічною злочинністю; – створити Службу фінансових розслідувань.

Як бачимо, головними інструментами подолання політичної корупції для України є такі: перезапустити НАЗК, забезпечити ефективну роботу реєстру бенефіціарів, зміцнити спосіб формування органів судової влади, продовжити перевірку публічних закупівель, повернути довіру до Антикорупційної прокуратури, посилити повноваження Національного антикорупційного бюро України, корпоратизувати та приватизувати державні підприємства, впровадити незалежну автоматичну перевірку декларацій та моніторингу рівня життя державних службовців, посилити контроль фінансів політичних партій та інше.

Однак, на даний час з усіх запропонованих рекомендацій «Transparency International Ukraine» виконано частково лише дві. Вдалося частково підвищити ефективність систем запобігання політичної корупції та запровадити відкритий та підзвітний процес приватизації державного майна (див. рисунок 3.1).

Якість контролю держави за процесом фінансування різних політичних партій до сих пір має деякі недоліки. Яскравим прикладом є те як організовано аналіз фінансових звітів кандидатів і партій на місцевих виборах. Відповідальність за перевірку цих звітів лежить на територіальних виборчих комісіях, які утворюються з кандидатур від різноманітних політичних партій. Слабким робить ефективність державного контролю і те, що фінансові звіти певних видів надсилаються в різного роду органи державної влади й при цьому використовуються різні методи.

У 2020 році в процесі малої приватизації бюджет України одержав прибуток у розмірі 3,03 млрд гривень. Такі результати зараз стали можливими завдяки трансформації процесу підготовки об'єктів до аукціонів, дуже активній позиції Міністерства економічного розвитку та торгівлі й Фонду державного майна. Йде мова про організацію загальнодоступних віртуальних кімнат, де будуть знаходитись всі необхідні данні про об'єкти, що винесенні на продаж. Вони дали змогу зробити заміну неефективних методів приватизації державного майна таких як паперовий "Вісник приватизації" та проведення продажу об'єктів малої приватизації через Prozorro.Sale [11].

Рекомендації Transparency International Ukraine на 2020 рік: Що виконала Україна з 5 пунктів?

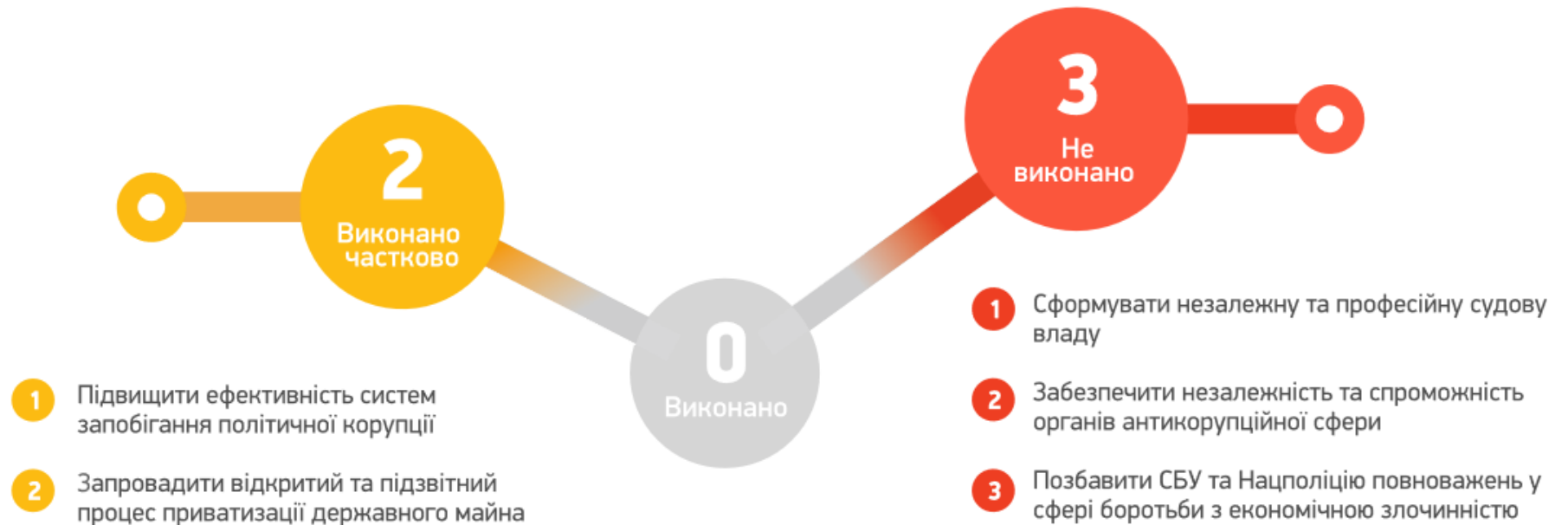

Рисунок 3.1. Рекомендації антикорупційної організації «Transparency International Ukraine» для української влади на 2020 р. [11].

Першочерговими шляхами ефективного проведення заходів щодо боротьби з корупційною діяльністю з метою зменшення поширення політичної корупції серед різних політичних партій повинно бути збільшення важелів прямого впливу громадян країни на сам процес формування органів влади, розроблення послідовної антикорупційної політики уряду, а також підняття результативності механізмів політичної відповідальності політичних партій за дотриманням норм законодавства про фінансування виборчих кампаній [50, с. 366].

Варто зосередити увагу на потребі впровадження в Україні принципу позапартійності професійної служби, який часто використовується в зарубіжних країнах. Цей принцип дає змогу сформувати неупереджене ставлення в діяльності державних службовців і є однією з головних основ професійної етики службовців. Також він допомагає нейтралізувати політичні причини корупції загалом. Зміст позапартійності державної служби полягає в зменшенні впливу на державних чиновників під час виконання ними службових обов'язків із сторони політичних партій, певних рухів та різних громадських організацій і в мінімізації застосування публічної служби для побудови політичної кар'єри [29, с. 350].

Зусилля осіб наділених владою, органів влади та органів місцевого самоврядування, які прикладаються в напрямку досягнення максимального рейтингу серед населення країни перед початком виборчої кампанії в тій самій степені володіють всіма ознаками політичної корупції, оскільки спостерігається присутність егоїстичної зацікавленості посадової особи у збереженні власних повноважень після виборів, а застосування владних інструментів впливу одним із суб'єктів влади заперечує рівність між учасниками виборчого процесу [50, с. 365].

В цілому, ми вважаємо, що дієвими інструментами подолання політичної корупції в умовах трансформаційних змін в Україні, є такі:

1. Запровадження нововведень до законодавства про вибори, котре би було розроблено у відповідності до європейських стандартів та робило неможливим приховане фінансування передвиборчих кампаній, негативне взаємопроникнення влади та бізнесу, захоплення влади кримінальними угрупованнями, відхід народних обранців із партій, у списки яких вони входили під час проведення виборів, і формування ними своїх політичних сил;

2. Зменшення бюрократії в роботі державних органів, впровадження стійкого механізму стримування і противаг, створення важелів контролю та підзвітності органів державної влади перед громадянами, налагодження прозорості процесу затвердження головних державних рішень. Також прийняття закону про лобізм є важливим кроком для законодавчого закріплення прозорості результатів голосувань у законодавчих органах державної влади;

3. Проведення жорсткого контролю та моніторингу майна владних осіб: створення конкретних обмежень для посадовців, що займають вищі державні посади, або будуть на них призначатися;

4. Покращення засад діяльності державної служби та створення умов для ліквідації корупційних взаємовідносин між представниками вищих і нижчих рівнів державної влади;

5. Значне зростання рівня кваліфікації посадових осіб і обрання на посади за допомогою відкритого конкурсу та на основі позапартійності професійної служби;

6. Застосування засобів масової інформації як головного інструмента впливу на утворення громадської думки для боротьби з політичною корупцією;

7. Формування високого рівня політичної культури громадян країни шляхом введення правил добросовісної поведінки під час виконання службових обов'язків та організація різних просвітницьких заходів серед широких верств населення [29, с. 350 - 351].

В свою чергу, особливо варто звернути увагу на те, що конкретними стратегічними цілями нашої країни для дієвого запобігання розвитку політичної корупції має бути цілеспрямована реалізація таких заходів:

— організація реформи державної влади при врахуванні позитивного європейського досвіду, спрямування на демократичні цінності та створення умов для розвитку громадянського суспільства на основі Конституції України;

— забезпечення відповідного рівня захисту суспільства від негативного впливу політичної корупції за допомогою усунення існуючих розбіжностей у законодавстві, здійснення функціонування системи всіх державних органів на засадах чіткого дотримання прав, свобод та інтересів кожного громадянина держави;

— ініціювання втілення в життя комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня поінформованості людей у питаннях виявлення, запобігання та покарання за корупційну діяльність;

— задіяння максимальної кількості прихильників і забезпечення сприятливих можливостей для того, щоби розбудувати союзні відносини між громадянами та створити належно організовану модель ефективної протидії політичній корупції;

— створення відповідних передумов для якісного виконання антикорупційними органами своїх функцій з організації розслідування, проведення досудового слідства та кримінального переслідування за тими справами, де присутні корупційні дії;

— здійснення пильного контролю за перебігом впровадження судової реформи у ході встановлення на території України справжньої системи судового устрою, що діятиме на принципах верховенства закону та прямо відповідатиме всім європейським стандартам і гарантуватиме право людини на отримання справедливого судочинства [41, с. 103].

До переліку першочергових завдань належать такі:

— розробити чіткий план боротьби з корупцією на всіх існуючих у державі владних рівнях;

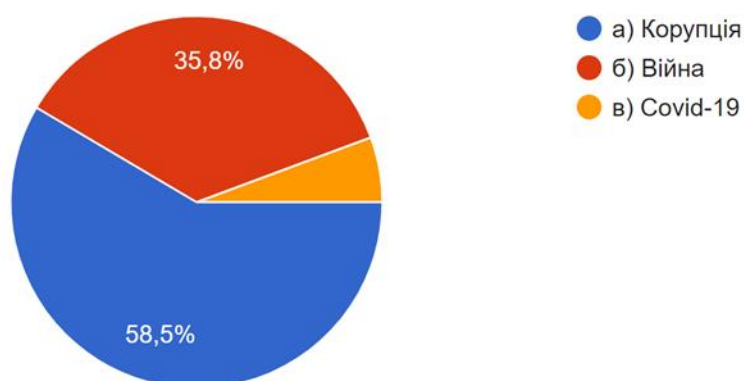
- провести максимальне обмеження сприятливих для поширення корупції умов і обставин;
- забезпечити реальну можливість швидкої ідентифікації корупційних зловживань і здійснення суворого покарання за них;
- сформувати стійку атмосферу несприйняття суспільством корупційних дій у будь-яких проявах [41, с. 102].

Висновки до розділу 3

Під час проходження переддипломної практики в Приватному підприємстві «Телерадіоорганізація «Тернопіль-Медіа», я отримав практичне завдання по організації соціологічного опитування на тему «Сприйняття корупції». Щоб детально дослідити та вивчити ставлення українців до даної проблеми, я сформував онлайн-опитування за допомогою програмного забезпечення для адміністрування опитувань «Google Форми». Отриманні результати відповідей респондентів наочно представлені в таких діаграмах:

1. Яка найбільша проблема в Україні?

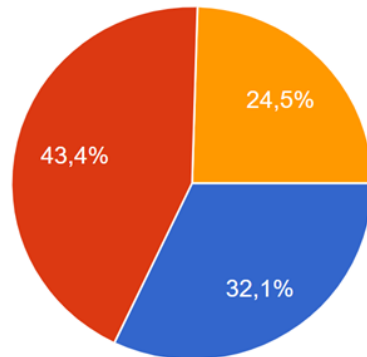
53 відповіді

2. Чи доводилось Вам або Вашим близьким стикатися із проявами корупції за останній рік?

53 відповіді

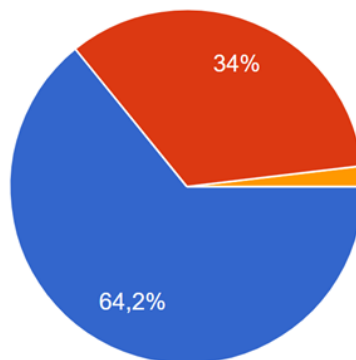

- а) Так, доводилось мені особисто
- б) Так, доводилося моїм близьким
- в) Ні, не доводилося

3. Як Ви ставитесь до хабарництва?

53 відповіді

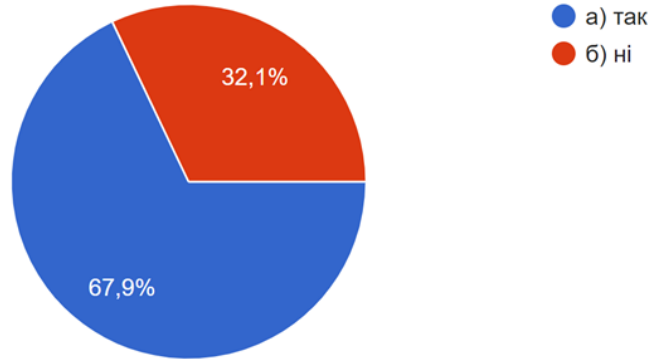

- а) Хабарництво є аморальним явищем, якому нема виправдання
- б) Хабарництво звичайно негативне явище, однак за певних обставин є виправданим
- в) Хабарництво є нормальним явищем вирішення багатьох проблем

4. Як Ви вважаєте, чи реально взагалі вирішити проблему корупції в Україні?

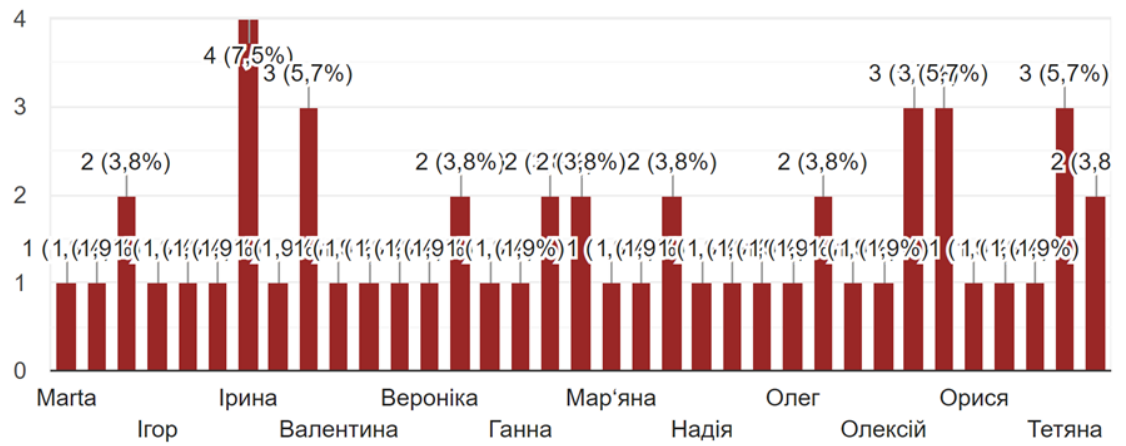
53 відповіді

5. Ім'я

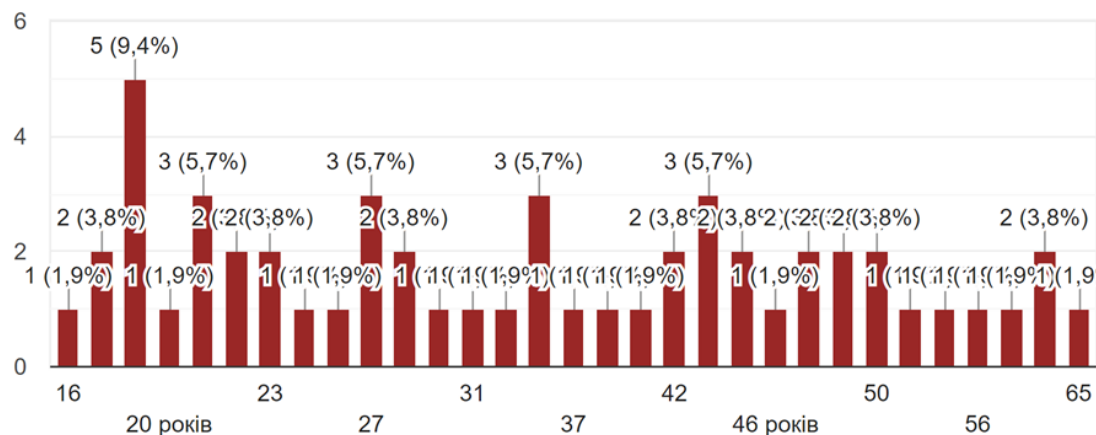

53 відповіді

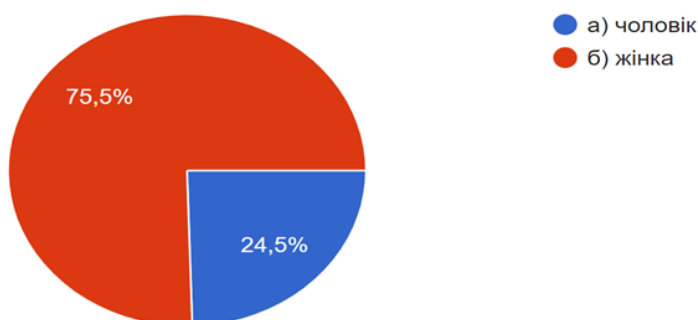
6. Вік

53 відповіді

7. Стать:

53 відповіді

Отже, провівши дослідження можна зробити висновок, що більшість опитаних усвідомлюють важливість проблеми з корупцією в Україні та вважають її найголовнішою перешкодою для стабільного розвитку нашої держави (58,5 % респондентів проголосували за). Що стосується питання проявів корупції в житті опитаних за останній рік, то більшість з них (43,4 %) відповіли, що особисто не стикалися, але близькі люди були свідками корупційних зловживань. Будь які вияви хабарництва засуджуються, оскільки в основному (64,2 %) серед опитаних мною українців вважають це аморальним явищем, якому немає виправдання. На останнє питання: «Як Ви вважаєте, чи реально взагалі вирішити проблему корупції в Україні?» 67,9 % відповіли позитивно.

Багато науковців доходять висновку, що антикорупційна діяльність є надзвичайно важливою в державній політиці. Такого роду діяльність обов'язково має базуватися на переліку чітких дій, що безпосередньо спрямовуються на комплексне й ефективне вирішення найбільш важливих для держави проблем.

Слід зауважити, що корупцію неможливо повністю знищити, оскільки вона властива кожному суспільству, державі та народу. Для ефективного та комплексного зменшення рівня корупції потрібна глибинна зміна суспільної свідомості, формування антикорупційної культури, що дасть можливість забезпечити відповідні умови для нормальної життєдіяльності суспільства. Надзвичайно складно проводити заходи для боротьби з розповсюдженням корупції в Україні, проте необхідно впроваджувати в життя прогресивні методи протидії політичній корупції, які реально забезпечують позитивні результати в багатьох інших державах.

На нашу думку, головною метою в сьогоденнішніх реаліях життя українців має стати створення належно організованої та зрозумілої взаємодії всіх державних органів, у першу чергу правоохоронних органів, на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях, а також їхня активна участь у спільних заходах щодо здійснення антикорупційної діяльності [41, с. 103].

ВИСНОВКИ

Ретроспективний аналіз феномену корупції показує, що це одне з найдавніших явищ в системі суспільно-політичних відносин. Корупція виникла одночасно з формуванням соціально-політичних порядків і структур спрямованих на організацію і управління життям людей і обумовлена не найкращими рисами людської природи і сутності.

1. Політична корупція є найбільш небезпечним видом корупції яка істотно деформує політичну систему країни, її соціальне призначення та функції. Вона охоплює своїм впливом не лише суб'єктів політичної влади, а й політичні інститути, політичну свідомість і культуру, підриває засади демократичного режиму та паразитує на соціально-економічних ресурсах країни, підриваючи віру народу у справедливість та перспективи національного розвитку.

2. Подолання політичної та інших проявів корупції в країні, як показує зарубіжний досвід, вимагає системного, комплексного підходу до вироблення та здійснення антикорупційної політики. Для цього необхідно виробити ефективне антикорупційне законодавство та зробити дієвими спеціалізовані правоохоронні інститути, долучити до боротьби з корупцією громадянське суспільство.

3. Приклад у боротьбі з корупцією мають подати владоможці. Настав час повністю перезавантажити усі ешелони публічної влади, оновити національну політичну еліту, відкрити доступ до державного управління молодій генерації українського народу. У цьому сенсі втілюють оптимізм результати президентських та парламентських виборів у нашій державі, завзяття та цілеспрямованість нових національних лідерів.

4. Верховна Рада та Кабінет Міністрів України повинні захистити правоохоронні органи від втручання державних службовців в діяльність Національного антикорупційного бюро України та інших спеціалізованих правоохоронних структур, зміцнити їх кваліфікованими кадрами, створити у

суспільстві атмосферу нетерпимості до зловживання владою та корупційних діянь.

5. У формуванні належної антикорупційної культури мають важливу роль відіграти також освітні заклади. В загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах слід практикувати проведення уроків і читання окремих курсів з роз'яснення сутності, причин та проявів корупції у побуті та в політиці, а також в освітньому процесі. Зокрема, необхідно підняти відповідальність учнів, студентів та аспірантів за плагіат, перейняти з цього питання досвід демократичних країн Європи та світу.

Таким чином, корупція – складне явище, від якого немає панацеї. Аналіз політичної корупції на всіх рівнях показав, що для її зменшення необхідні комплексні об'єктивні та суб'єктивні умови та дії всіх державних службовців. Однак протидіяти корупції в межах всієї країни з метою її подолання сьогодні нелегко. Необхідно використовувати такі інструменти боротьби з цим явищем, які дали змогу отримати позитивні результати в різних зарубіжних країнах (Словаччині, Німеччині, Фінляндії, Сінгапурі та інших). Важливим напрямком цього процесу має бути зміна суспільної свідомості, створення антикорупційної культури. Проте, лише модернізувавши політичну систему, змінивши недієздатних членів політичної еліти новими молодими висококваліфікованими фахівцями із сучасним мисленням і прогресивними ідеями, зможемо закласти наріжний камінь у розбудові правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
2. Гбур З. В. Бюрократична корупція як загроза національній безпеці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 156–160.
3. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я.Б. Політологія : навч. посіб. Київ, 2010. 415 с.
4. Гошовська В. А. Політична корупція як об'єкт наукового дослідження. *Політологія і право*. 2017. № 2. С. 223–240.
5. Про запобігання корупції: Закон України № 1975-VIII від 23.03.2017 р., ВВР. 2017. № 14. С. 159.
6. Загроза політичної корупції у демократичних політичних режимах: аналіт. зап. Відділ стратегій реформування сектору безпеки (В.Циганов) *Національна безпека* : веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/zagroza-politichnoi-korupcii-u-demokratichnikh-politichnikh> (дата звернення: 11.02.2021).
7. Зайцева І.Ю., Бившев Д.Ю. Політична корупція як загроза державній безпеці України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 56. С. 82–87.
8. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 71-77.
9. Index of corruption perceptions - 2018. *Transparency international Ukraine* : веб-сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/> (дата звернення: 11.02.2021).
10. Index of corruption perceptions. *Transparency international* : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_сприйняття_корупції (дата звернення: 11.02.2021).
11. Index of corruption perceptions - 2020. *Transparency international Ukraine*: веб-сайт. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 08.03.2021).

12. Корупція «з’їдає» до 2% зростання економіки України. МВФ. *Цензор.НЕТ* : веб-сайт. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3096682/korupsiya_zyidaye_do_2_zrostannya_ekonomiky_ukrayiny_mvf (дата звернення: 11.02.2021).
13. Кушнар'юв І. В. Політична корупція як система протиправних дій: варіативність проявів. *Політичне життя*. 2018. № 2. С. 50–54.
14. Кушнар'юв І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; *Юридична думка*, 2018. 408 с.
15. Корецька-Шукєвич Д. Аналіз теоретичних підходів до наукового розуміння явища корупції. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 164–169.
16. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / О. Є. Кузьмін та ін. Львів, 2016. 328с.
17. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. *Національна безпека і оборона*. 2009. № 7. С. 67–72.
18. Михальченко М. Теоретико-методологічні засади дослідження процесів трансформації сучасних політичних інститутів України. *Політичні інститути та процеси*. 2016. Вип. 1. С. 7-25.
19. Ми поки що не побачили змін у рівні корупції в Україні. МВФ. *Цензор.НЕТ* : веб-сайт. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3111217/my_poky_scho_ne_pobachyly_zmin_u_rivni_korupsiyi_v_ukrayini_mvf (дата звернення: 11.02.2021).
20. Нонік В. В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект. *Державне управління*. 2019. № 3. С. 99–105.
21. Нисневич Ю. А. Корупція в історичній ретроспективі з уточненнями та доповненнями. *Суспільні науки і сучасність*. 2015. № 3. С. 90–100.
22. Оболенський О. Ю. Державна служба : навч. посіб. Київ, 2003. 344 с.
23. Практичні заходи боротьби з корупцією: резолюції VIII Конгресу ООН із запобігання злочинності від 7 вересня 1990 р. Міжнародні правові акти : веб-

- сайт. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_785. (дата звернення: 11.02.2021).
24. Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2006. № 45. С. 1–12.
25. Пак Н. Т., Тітарчук А. О., Кобець К. О. Запобігання корупції в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 6. С. 118–123.
26. Петрова А. С. Корупція як соціально-правовий феномен. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 96–102.
27. Рудакевич О. М. Пізнавальний потенціал теорії політичної системи в дослідженні політичної корупції. *Суспільно-політичні процеси*. 2017. Вип. 1 (5). С. 147–161.
28. Рюкзак наполовину порожній, або НАБУ між Порошенком і Аваковим. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/11/3/7160578/> (дата звернення: 11.02.2021).
29. Рудакевич О. М., Гнасевич Н. В. Аксіологічні виміри протидії корупції в сучасному українському суспільстві. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : зб. тез доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 квіт. 2018 р. Тернопіль : Економічна думка, 2018. С. 349–351.
30. Справа Майдану: як просувається розслідування злочинів часів Революції Гідності. *Громадське телебачення* : веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/sprava-majdanu-yak-prosuvayetsya-rozsliduvannya-zlochiv-chasiv-revoluciyi-gidnosti> (дата звернення: 03.03.2021)
31. Супрун Т. М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3 (6–7). С. 199–204.
32. Степаненко П. В. Корупція: Понятійне поле дослідження. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 56–61.

33. Суд обрав домашній арешт для двох підозрюваних у справі Майдану експрацівників МВС. *ZMINA. Центр прав людини* : https://zmina.info/news/sud_obrav_domashnij_aresht_dljia_dvoh_pidozrjuvanih_u_sprav_i_majdanu_jekspracivnikiv_mvsv-2/ (дата звернення: 03.03.2021)
34. Супрун Т. М. Поняття і види корупції та її характеристика: теоретико-правовий аспект. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 135–145.
35. Саїнчин О. С. Аналітична характеристика формування механізму боротьби з корупцією. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 15 квіт. 2016 р. Харків : ХНУВС, С. 141–145.
36. Супрун В. М. Корупційна теорія походження держави. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*. 2019. № 7. С. 13–18.
37. Скорик М. О. Теоретичні аспекти інституту корупції в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2019. № 4. С. 1–7.
38. Сухонос В. В., Сухонос В. В. Кримінологічний аспект корупційної злочинності. *Правові горизонти. Навчально-науковий інститут права СумДУ*. 2018. № 9. С. 56–60.
39. Тіньков А. Політична корупція в системі державного управління: українські реалії. *Вісник Національної академії державного управління. Політологія і право*. 2010. № 1. С. 227–234.
40. Томахів В. Я. Державне фінансування політичних партій як засіб протидії політичній корупції в Україні. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : зб. тез доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 квіт. 2018 р. Тернопіль : Економічна думка, 2018. С. 362–364.
41. Томахів В. Я., Качуровський О. П. Вплив корупції на політичну систему сучасної України. *Науковий вісник «Гілея»: збірник наукових праць*. 2021. № 160. С. 100–103.

42. Трансперенсі Інтернешнл. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Трансперенсі_Інтернешнл (дата звернення: 03.03.2021)
43. Турчинов К. А. Політична корупція. Причини виникнення та правові механізми її подолання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 3. С. 19–23.
44. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 181–196.
45. Global Corruption Barometer: citizens' voices from around the world. *Transparency International* : веб-сайт. URL: <https://www.transparency.org/en/news/global-corruption-barometer-citizens-voices-from-around-the-world> (дата звернення: 26.04.2021).
46. Україна «увірвалася» до групи країн, які «намагаються боротися з корупцією». *Укрінформ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2629707-ukraine-uvirvalasa-do-grupi-krajin-aki-namagautsa-borotisa-z-korupcieu.html> (дата звернення: 11.02.2021).
47. Україна в 2008 році: процеси, результати, перспектива. Біла книга державної політики / за заг. ред. Ю.Г. Рубана. Київ: НІСД, 2008. 186 с.
48. Ukraine: Corruption Perception Index. *World Data Atlas. Knoema.com. – 2020* : веб-сайт. URL: <https://knoema.com/atlas/Ukraine/Corruption-perceptions-index> (дата звернення: 26.04.2021).
49. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. *Вісник Державної служби України*. 2003. № 1. С. 8–11.
50. Чигур Р. Ю. Передумови та прояви політичної корупції у діяльності українських політичних партій під час проведення виборчих кампаній. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : зб. тез доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 квіт. 2018 р. Тернопіль : Економічна думка, 2018. С. 364–366.
51. Чемерис І. В. Особливості етимології терміна «корупція». *Юридичні і політичні науки*. 2010. № 50. С. 577–581.

52. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 110–118.
53. Шайхалієва Ю. Феномен політичної корупції в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. № 1 (63). С. 415–430.
54. Шатрава С. О. Ступінь наукової розробленості проблеми сутності та значення запобігання корупції в органах національної поліції. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 83–86.
55. Шведова Г. Л. Політико-кримінологічні засади протидії корупції в Україні. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 15 квіт. 2016 р. Харків : ХНУВС, С. 161–164.
56. Шевелєв К. Є. Протидія корупції у бюджетній сфері. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 15 квіт. 2016 р. Харків : ХНУВС, С. 165–168.
57. Шрамко С. С. Питання громадського впливу на здійснення антикорупційної політики. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 15 квіт. 2016 р. Харків : ХНУВС, С. 176–180.
58. Юртаєва К. В. Зарубіжний досвід криміналізації декларування недостовірної інформації та неподання декларації. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 15 квіт. 2016 р. Харків : ХНУВС, С. 185–188.